

FREE THOUGHT.

Mēnesinis Iliustruotas Mokslo ir Literaturos Laikraštis, leidziamas Bendrovēs "Laisvoji Mintis" Chicago, Ill. ir Scranton, Pa

All communications must be addressed to "Laisvoji Mintis", 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill., or 1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

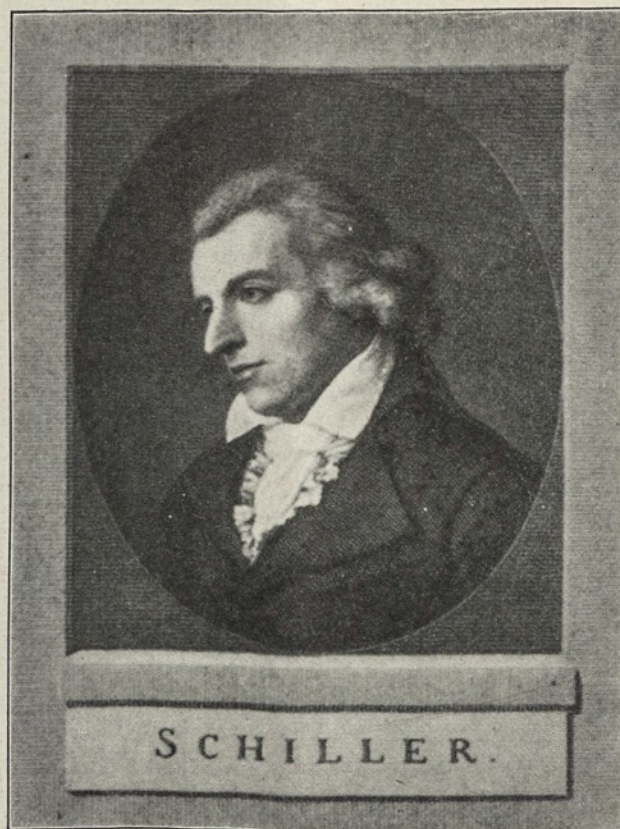
No. 25

Chicago, Ill. & Scranton, Pa., Kovo (March) mēn. 1912 m.

III TOMAS

Entered as Second Class Matter July 29, 1910, at the Post Office at Chicago, Ill., under the Act of March 3, 1879 III-rd VOL.

Manager A. Olszewski, 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill.

J. Šiupas.

Laisviejie Mulioriai ir kitos Draugijos Lietuvoje, 100 metų atgal.

(Pasak B. Limanovskio ir kitų).

Iš žmoniškumo pusės, įtekmė Vilniaus universitete atsiliopė ant Lietuvos gana puikiai. Profesoriai suprato, kad jų užduotis buvo netik jaunuomenės auklėjimas ir mokslų plėtojimas, bet ir gerinimas visuomenės išmanymų ir sąmonės. Su tokiu tikslu 1817 m. atsirado Vilniuje tarpe universitatės mokytinių „*Šaldry draugija*“ (*Towarzystwo Szubrawców*), taip pavadinta juokdaringumo dėlei. Jos siekiu buvo švelninti ir palaikyti tautiškus papročius, glamonėti ir platinti mokslą. Pirmu jos pirmsėdžiu, jo prasimanyta pavarde Perkuno, buvo visatinai guodojamas gydytojas Jokubas Šimkevychius, kurs, kitą metų mirdamas, netik atliuosavo savo kaimiečius, bet ir jiems savastį dovanojo. Po jo pirmsėdystę užėmė kiltas biologas ir chemikas, Andrius Sniadeckis, žinomas draugijoje vardu Sotvaro. Vienu iš energiškiausiųjų narių buvo Kasciuskos kareivis, šlėktos nedraugas, didis budintojas prie darbštumo ir apšvietos, Kaz. Kantrimas, kurs turėjo didelę įtekmę ant jaunuomenės. Respublikoniškos prof. Lelevėlio pažvalgos suteikė tai draugijai ypatingą dėmę. Jaunuomenė turtingųjų tėvų pašventė savo turtus palengvinimui bėdinesniems studentams prieigos prie akademiškųjų mokslų ir tuomi keliu daugelis įėjo kaipo nariai į draugiją. Katras narys pabaigė kursą, tai su prof. Lelevėlio pagalba, kaipo mokytojas, įsigaudavo į didikų namus, kad ten išpildytų prisaiką susidrauginusiųjų, jog platins tarp jaunuomenės tautiškas dorybes ir gamtos mokslus, ir tokiu budu apgins ją nuo sumaskolėjimo, kurį įvykinti užsimitęs buvo caratas visomis spēkomis. „*Wiadomości Brukowe*“, draugijos organas, satyriškai humoristiškas laikraštis, redaguojamas su dideliu juokdarsiškumo išteklumi ir su dideliu žinojimu silpnų tėvoniškosios Lietuvoje šlėktos pusių, buvo su pasimėgimu skaitomas, ir dar ilgai vėliaus šlėktos dvaruose galima buvo rasti metiniai laikraščio rinkiniai. Kaip kad laikrodyje šlėkta matė save nupieštą toje Bibencijoje, kurioje vieni iš gimimo yra išmanūs ir turtingi, „tikri ukėšai“; o kiti taip pat iš gimimo kvaili ir bėdini, chamai; kurioje „kvailiai priversti yra dirbti, o išmaningieji iš gimimo nieko nedirbti“; skaudžiai juokėsi, skaitydama aprašymą Šventnamio tautybės, į kurį įeiti turėjo tiesą patį tik ponais gimusieji, prie kurio stovėjo tautiška karčiama be stogo, su tautišku šiunkoriumi—žydu, ir kuriam prigulėjo tautiškas, apgriuvinėjęs ir bežmonis sodžius. „Valgymas ir gėrimas—pasakojo aprašinėjantysis tą šventnamį—yra vyriausis tautybės piliorius, nesa (sakau tai iš prityrimo) tiktai po gerų pietų ir po keletos butelių vyno smagias

tešnekama apie tautybę.“ Jaigu „*Wiadomości Brukowe*“ pašaipos botagu pliekė ponų klasę, tai „*Dziennik Wileński*“, universitatės profesorių organas, rusčiai atrodinėjo, kad, norint liuosais buti, nėra galima kitus laikyti nelaisvėje; 1817 m. padavė net gatavą projektą įstatymų, atliuosuojančių kaimiečius. Vėl-gi tie, kurie užsiimdavo ekonomija, pertikrinėjo šlėktą, kad padonysta ir baudžiatvos yra balvonai, trukdantįs tautiško praturtimo ugį, žemdirbystės patobūlinimą ir pramonės plėtojamąsi. Taip mokino Mikolas Chonskis, polytiškos ekonomijos profesorius Kremienciuje. Nuo dugniame Merkelio veikale, spausdintame „*Dziennike Wil.*“, 1818 m., o parašytame konkursui, apskelbtam maskol. ekonomijos draugijos, cifromis buvo atrodyta, kad iš įėnimų atžvilgio, ukininkavimas dideliuose palivarkuose su samdytais darbininkais atneša didesnius už baudžiatvą pelnus.

Ir laisvieji mulioriai išsišakojo ir lengvino suokalbių organizavimą. Laisvųjų muliorių lozose rinkosi žmonės, kurie — anot Karalio Kačkovskio — „vidujinę žmogaus vertybę augščiaus stato už visokius prietarus ir draugijos paisėjimus.“ Kada jis prof. Groddeko tapo įvesdintas į Vilniškę ložą, tai su nuostaba pamatė joje tokį draugijos mišinį, kokio anuometinis svietas nesitikėjo viename susirinkime. Matė ten „sviete pakilusius vertumų, mokslais ar turtais, o taipgi pirklius ir remeslininkus, visų laikomus padoriais ir tinkamais žmonėmis.“

Pati laisva muliorių organizacija glamonėjo suokalbiavimą. Netik ji apsirikiman įvesdino Moskvos neįsitikėjimą, nesa laisvamuliorystė nebuvo uždrausta, bet užbėgo vyliui ir denunciacijai, atidengdama tikruosius siekius tiktai augščiausiame laipsnyje gerai pažintoms ir išbandytoms ypatoms.

Valerijonas Lukasinskis, 4-to pulko pėstininkų majoras, ir Machnickis, apellatinis teistojas, abudu kariumenišku draugu iš Varšavos Kunigaikštystės laikų—Machnickis išėjo iš kariumenės su papulkininko laipsniu,—drauge su Šretteriu, taip-gi senu kareiviu, o dabar tribunolo advokatu,—ir su papulkininku Virbalavyčiumi įsteigė 1819 m. atskirą *tautišką laisvamuliorystę*, kuri pradiniuose laipsniuose turėjo tuos pačius siekius, kaip kad paprastoji laisvamuliorystė — lozose stovėjo net popetis (biustas) caro Aleksandro I, ir tik ketvirtame laipsnyje apreikšdavo paslaptysna įvesdintiems, kad vyriausiu siekiu buvo—čiela ir nepriklusminga Lenkija. Taip-gi tokioje dvasėje išguldomi buvo visi laisvos muliorystės simboliai. Atstatymas Salamono bažnyčios—tai Lenkijos atstatymas; nuzurdojimas nekalto Hiram—tai lenkiškos tautos suplešymas, tris jo užmušėjai—tai monarchijos, pasidalinusios Lenkiją. Laisvieji mulioriai, kaipo Hiram vaikai, turėjo už pareigą atkeršyti savo tėvo mirtį ir išpildyti jo užduotį. Didmistriu tapo Lukasinskis, žmogus plačių minčių ir mil-

žiniško valios užgrudijimo. Labai veikliu ir pagelbingu jam buvo Machnickis, dėlei augštai išlavinto proto turįs didelę įtekmę inteligentijos rateliuose. Veikiai taip-gi susitaisė skaitlingos ložos, ypačiai kariumenėje buvo daug sąjungiečių.

Neprigulmingai nuo tautiškos muliorystės ulonų kapitonas Majeviskis, kurs buvo nariu Templierių sąjungos Škotijoje, kada ten gyveno kaipo karės suimnys, gelbint pulkininkui Łagovskiui ir kariškam urėdininkui Zablockiui, 1820 m. įsteigė Volynijoje *Templierių sąjungą*. Trečiame tos sąjungos laipsnyje apreikšdavo patrijotiškus siekius. Nariuosna sąjunga priiminėjo taip-gi ir moteris. Vyriausioji loža tapo suorganizuota Kijeve, ir 1821 m. Majeviskis tapo aprinktas didvaldoniu.

Maž-daug tame pat laike ėmė taip-gi darytiesi sąjungos tarpe jaunuomenės, besimokinančios universitatėse. Lenkų jaunuomenė iš Poznaniaus, o net iš Karalystės ir Lietuvos, kuopėsi universitatėse Berlyno, Vroclaviaus, Karaliaučiaus, kur po akių turėdama vokiškus *Tugendbundus*, ėmė taip-gi rištiesi į draugoves. Konstantinas net laikė Vroclavių už sąjungų sostapylę. Varšavoje atsirado Laisvų Brolių Lenkų Sąjunga, prie kurios tarp kitų prigulėjo: Ksaveras Bronikovskis, nenuoalsus už valsčionių reikalus kovėjas Viktoras Heltmann, Maurikis Mochnackis, Severinas Goščynskis. “Anoji sąjunga dalinosi ant keletos kuopų ar—kaip jas vadino—vėliavų, o kiekviena vėliava sau už globėją rinkosi kokį-nors garsų lenką.” Goščynskis savo sąjungon

priėmimą apipasakojo gražiomis eilėmis: *Widzenie*. Sąjungiečiai išleisdinėjo *Dekadę Polską*. Įtekmė jų prasisvietė ir ant Lietuvos ir ant Rusijos. Iš Jankovskio prisipažinimų žinome, kad iš Varšavos rašytas Viktoro Heltmano laiškas, sako, prisidėjęs suteikti tautišką pobūdį draugijai, įsteigtai Svysločiuje. Veikiai Konstantino šnipai atsekė sąjungos pėdsakus, ir Karmelity klištorius, permainytas į kalėjimą, prisipildė sąjungiečiais.

Įsteigimas “Spinduliečių” (Promienistų) draugijos Vilniuje įvyko — anot Karolio Kačkovskio—pavasaryje 1819 m., “nors svarstoma ir rengiama buvo dar bėgyje pereinamųjų metų”. Pats Kačkovskis urėdiškai įėjo eilėse Spinduliečių spalyje 1819 m., įvesdintas ten per Piaseckį ir Lukaševskį. Prie draugijos įsteigimo daugiausiai prisidėjo Tamas Zan ir Juozas Ježovskis, kurie drauge su Jonu Čečotu, Adomu Mickevyčiumi, Pranu Malevskiu ir Anupru Petraškevyčiumi buvo įsteigę 1 d. spalio 1817 m. Filomatų sąjungą, beje, mokslą mylinčiųjų. Veikliausiu nariu buvo Tamas Zan, poetas, muzikas, mokslinčius, numylėtinis visos jaunuomenės, apie kurį vienas iš filarėtų, Ignas Domeika, sako: “Širdis atvira, akis smeigiančios į dušią, geras ir linksmas žodis visiems, pagailėjimas ir patuka kitiems, žiaurumas sau pačiam, tikėjimas ir meilė—tai jis!” Spinduliečių draugijos siekiu, kuri po vardu: “Naudingos lošos mylėtojų susirinkimas” įgijo patvirtinimą nuo universitatės valdžios, buvo: “darbas, stropus ir sąžiningas savų pareigų pildymas, moralinis elgimasi ir vienas kito prižiūrėjimas, galiaus nuolatinis glamonėjimas tėvų kalbos, literatūros ir istorijos ir visatinai visų mokslų ant kiek galint lenkiškoje kalboje, ir sądarbiavimas plačiausiame išplėtojime apšvietimo šalyje.” Viduje Spinduliečių draugijos tapo įsteigta rugsėjuje 1820 m. filaretų draugija, kuri dalinosi į atskiras kuopas. Savitarpinę prietaikmę anų trijų įsteigtų draugijų taip apsklembia Ignotas Domeika: “pavasarinuose suėjimuose ir susirinkimuose Spinduliečių po plynu dangumi, tyrinėjo ir pažino jaunuomenę, rinko ir traukė filaretus, o filaretų kuopose nuziurinėjo gabesniuosius ir drutesnius gaivumo palaikymui paslėptame filomatų židinyje.” Sąprotaujant iš to viso, kas rašyta apie tas tris draugijas, galima—rodos—priimti šitokis laipsniavimas: Spinduliečių draugija buvo atvira; Filarėtų draugija pusiau slapta, “kurios nariai, neprisiegaudami, tiktai pasizadėdavo laikyti paslaptį.” buvo “nė lyginant sietelis, per kurį kiekvienas naujas filomatas turėjo persikošti”; galiaus slapta filomatų draugija, kurie “po prisiega ėmėsi už pareigą per visą gyvenimą dirbti labai tėvynės, mokslo ir doros, įtekmę turėti paveizdingumu ir patarme ant besimokančios jaunuomenės, iš pradžių universitatėje, o toliaus ir kitose mokslų įstaigose; nuolatos, po universitatės pabaigimui, pasidavinėti žinias apie savo darbus ir reikalauti tolygių atskaitų nuo kolegų, kad jiems nedavus sažlugti vangume.” Filomatai netik morališkai kieravojo visą draugiją, bet tapo tikrais jos vadovais, nesa suorgani-

zuotos filaretų kuopos rinko pirmsėdžiais ir sekretoriais "veik pačius filomatus, kaipo promotorius, apie kurių draugiją nežinojo, nė-gi dasiprotėjo apie jos buvimą."

Spinduliečių draugijos įtekmė ant besimokančios jaunuomenės buvo labai didelė ir siekė toli už Vilniaus ribų, net į apielinkes Siebiežiaus Baltarusijoje, ir iš kitos pusės iki Kremienco ir Baltastogės. Šviesų profesoriai, tokie kaip Frank, Sniadeckiai, "džiaugėsi tuomi apsireiškimu jaunuomenės gyvumo, gyrė jo linkmę, nors atvirai tatai pasakyti nenorėjo." Lelevelis sągamtainio širdimi gyveno su spinduliečiais kaip su broliais. Mokė vieni kitus, šelpė bėdinus kollegas; supirkinėjo klasiškus lenkiškus veikalus, kaip Krasickio, Noruševyčiaus Niemcevyčiaus, Sniadeckio, Kniažnino, Piramavyčiaus ir kitų, ir juos siuntinėjo "į mokyklas ir mokyklėles lietuviškas, kur jauni paidagogai, prigulinti į draugiją, turėjo pareigą veikti naudon savų mokytinių." Dyklaičiu išvažinėję, rinko—pagal slaptai spausdintą kvestionorių—tikras žinias apie gimtines šalis. Jie artinosi prie liaudies, nešdami žodžius patiekos ir vilties geresnės ateities. "Yra liudytojais daugelis kollegų—sako Prialgauškas,—kiek akadėminis munduras pas mūsų žmones (Lietuvoje) turėjo neaprubežiuoto ir neišlygtino įtikėjimo. Kiekvienas akademikas jeib-kokiu laiku buvo mielai priimamas po pastogę bėdinausiojo kaimiečio; pasišnekėjimas su akademiku buvo žmonėms patiekos dalyku; įėjimas jo grinčion buvo pranašysta laimės ir labos ateities."

Iki šiam laikui Lietuva, atitolinta nuo neįsitikinčios akies Konstantino, turėjo tulą ramumą. Vienok neilgam tai buvo. Yra labai akyvas dokumentas iš 4 d. gruodžio 1821 m., raginantis mokyklų vizitatorius "akylai daboti, kad mokytojai savose lekcijose neįsileidinėtu į tokius aiškinimus, kurie mokytiniuose budintų dvasią, kuri daugiur užkrečia jaunuomenę, ir kad patįs mokytojai privatiškuose prietikiuose ramstytųsi išminčia ir neįsileistų į politikiškas kalbas, ypačiai nukrypstančias ant bėgančių politikiškų atsitikimų, kurie buvo priežastimi riausių daugelyje viešpatysčių." Toks paraginimas, po kuriuomi pasirašė rektorius Malevskis, be abejonės neištekėjo iš jo paties įkvėpimo. Tas dokumentas persergsti, kad rašiniai, literatūros mokytojų mokintiniams paskiriami, "nepalytėtų politikiškų dalykų, karšto patriotizmo ar liberalizmo"; liepia historijos lekcijose plėtoti "paguodoną vyriausybės taip neatbutiną draugijos tvarkai"; o visų labiausiai nukreipia atidą ant lekcijų prigimtinių tiesų, "nesa retai kuris mokytojas teįstengia tą taip svarbų mokslą išguldinėti". Todėl ragina "užvesdinti stropiausią priežurą, kad mokintiniai nesteigtų jokių draugijų, nė nesirinktų į suėigas, kurios galėtų sužadinti netaikos dvasią; kaip mokytojus taip mokintinius reikia vesti kelian paklusnumo ir paguodojimo valdžios; kiekvieną, kurs elgsis tam priešingai, neišvengtina ištiks pavyzdinga bausmė," Ir

neišvengtinos pavyzdingos baudos neprisiėjo ilgai laukti. Nuo 1822 m. prasidėjo herodiškas siaubimas prieš mokyklų jaunuomenę.

Kada Lukasinskio suokaltis buvo išėjęs eikštėn, caras nerimo. Jis atkreipė akį ant Vilniaus universitatės, kur tautinės (lenkų) pastangos jam tuomi labiaus nepatiko, kad Novosilcov buvo viską apjuodinęs. Buseną slapto susivenyimo tarp jaunuomenės pirmas susekė 1822 m. mathėmatikos profesorius Vyrvičius, rods, doras žmogus, bet formalistas, kurs apie tai pranešė mokyklų globėjui Čartoryskiui. Tasai per vieną iš profesorių ištyręs reikalą, nerado ten nieko neištikimo ir numarino reikalą. Tačiau atvangumo dėlei Zanas visas draugijas pakrikdė. Dabar caras pareikalavo nuo globėjo kuningaikščio Adomo Čartoryskio atskaitos apie mokytinių apsiėjimą, o kada tas giriantį juos atsiliepinimą nusiuntė, caras ėmė nebištikėti Čartoryskiui, nors iš mažens buvo su juomi draugavęsi, ir globėjo urėdą pavedė Novosilcovui, žmogui be sielos, be jausmų ir be gėdos, per kuningaikštį Liubeckį atstumtam nuo izdo Kongresinės Karalystės, kurs tiktai troško įtikti carui, kiekvienam mažmožiui pridavinėjo pavidalą didelio daigto, ir tai padarė, kada 12-metis grovukas Mikolas Pliateris, 5-tos kliasės mokintinis gimnazijos Vilniuje, su kreida parašė ant lentos: "Tegyvuoja konstitucija 3-os d. gegužio!" Novosilcov išplėtojo "mokyklų policiją;" per ją jis pažemino lygmalę mokslų, paralizavo plėtojimąsi moksliskų įstaigų, kada tos buvo palengva ėmusios kaltiesi iš ilgmetinės stovos; surengė bedugnę tarp mokintinio ir profesoriaus, vienus ir kitus apipainiojo tinklu šnipukavimo; pačiame gemale sušaldė ir visur sutraiskė augštesnius, idealinius spendimus; įskiepinio sugedimą širdžių, pobudžių; geresniuosius gaivalus nukreipė šalin nuo mokslo, visus perpildė pasibjaurėjimu patvirkintos mokyklos, pats pastumėjo ant takų savišvietimosi, be rankvedžių, be įrankių pataisymui paklydusios minties ir vaidintuvės (taip rašo Smolka). Birželyje 1823 m. organizacija mokyklinės policijos įgyjo pagyrimą caro. Už tai nebus stebėtina, kad remdamasi užrašu jauno Pliateriuko, inkvizitorius ir globėjas Novosilcov liepė visus Spinduliečius suimti ir tyrinėti per komisiją kaipo piktadėjus. Čion tad tapo iššnipinėta slaptoji filaretų draugija, kuri iki tam laikui nebuvo patėmyta buvusi. Bet toji draugija buvo nuo tulo laiko jau pakrikusi, ką ir kuningaikštis Čartoryskis patvirtino. Nežiurint to viso, numanomus filaretų draugijos narius sukio į kalėjimą ir kvotė. Kada visi kvotimai jokios naudos neatnešė, tai po 9 mėnesių mokintinis Zanas pasisakė buvęs pirmsėdžiu visos draugijos ir, jaigu kuomi jis esąs nusikaltęs, tai jisai baudą priimsiąs. Išdavė ilgą atskaitą apie draugiją, ką patvirtino prisipažinimai visų. Kvočiančioji policija, be keletos Novosilcovo tarnų, nerado ten nieko politikiško, o tuomi mažiaus piktadariško susidrauginime ir jo darbuose, ir todėl didumu balsų išnešė nutarimą reikiant paleisti

kalinamąją jaunuomenę. Bet ir Novosilcov padavė atskaitą carui iš savo triuso ir išdėstė pažvalgas tame dalyke iš pusės maskolių politikos. Tad išėjo caro ukazas, išgaujantis 20 vaikinių: Zaną, Čėčotą, T. Lozinskį, Ad. Mickevičių, A. Suziną, Ježanskį, Sobolevskį, F. Malevskį, J. Kovalevskį, Petraškevičių, Kazlauską, Burdzevičių, J. Krynickį, I. Heydatelį, J. Jankauską, C. Daškevičių, F. Kotakovskį, H. Lukasievskį, J. Michalevičių ir J. Viernikauską.—To negana. Žodžiai jauno Pliaterio, ant lentos parašyti, suteikė Novosilcovui progą toliaus kvosti, ir savo vylumi tasai taip toli parėjo, jog iki 500 ypatų, daugiausiai mokintinių Vilniuje,—tarpe tų ir jaunas gr. Pliateris,—liepiant carui Aleksandrui tapo išginti į pašalius kareiviškų sodybų ir pasmerkti kariškon tarnyston kaipo prasti kareiviai. Kada sunęs bėdinesnės šlėktos, kurie neturėjo kuomi atsimokėti Novosilcovui, ėjo papildytų eiles moskviškės kariumenės, lietuviškieji didikai jam storai mokėjo: grovas Mikolas Tiškevičius užmokėjo už savo broliavaikį, Juozą Tiškevičių, 4000 dukatų; Makovickis, pirm-sėdis Baltarusijoje, užmokėjo 20000 popierinių rublių. Filarėtai ir filomatai, išsiūsti į Maskoliją, tapo laisvės sėtojais ir apšvietimo platintojais. Ten Adomas Mickevičius kaip savo brolių glėbiojo Rylejevą, ten sveikinosi su mandagiu pranašu ir kareiviu Bestuževu.

(T. B.)

Schillerio* Gyvenimo Pabaiga.

“Berliner Borsen Courier’e” randame straipsnelį, kaip menką įspudį padariusi ant Weimaro gyventojų mirtis vieno didžiausių pasaulės poetų, Fridricho Schiller’io. Balandžio 29 dieną Schillerio paskutiniu kartu buta teatre, o gegužės 9 d. užbaigė savo gyvenimą tasai laisvosios dvasios milžinas, kurio laikuriuos veikalus turi ir mūsų literatura; paminėtina: “Orleono Mergelė” ir “Wilhelm Tell”.

Schillerio mirtis skaudžiausiai užgavo jo žmoną, kuri, nustodama arelio-poetos, nustodama penėtojo, sykiu nustojo ir sąmonės. Ji jautusi, kad su pabaiga gyvenimo jos mylimo vyro prasideda jai ir jos vaikams našlaitystės ir skurdo laikai. Be jauno poetos Henriko Vosso, kurs sargino Schillerį, nieks kitas neatkreipė atidžios nė į mirusiojo kuną, nėgi į likusius našlaičius. Goethe’s pasibjaurėjimas numirėliais buvo gerai visiems žinomas. Kiek kartų atsitikdavo by kieno, nors

* *Fridrich Schiller gimė mažame Würtembergo miestelyje Marbach, 10 d. lapkričio, 1759 metais. Mirė 9 d. gegužės m. 1805 m.* RED.

jo artimųjų, mirtis, jis pabėgdavo iš namų ir nuduodavo sergantį, kad nedalyvauti šermenyse. Weimaro kunigaikščio dvaras, kurio nariu buvęs Schilleris, šermenyse nedalyvavo, o “godotinoji visuomenė”, kuri tiek kartų gerėjosi poėtos veikalais, taip šaltai priėmė žinią apie Schillerio mirtį, kad tą dieną net teatruose nenorėta pertraukti paprasti vaidinimai, lyg nebutų nieko svarbaus atsitikę ir tik ačiu griežtam pasipriešinimui aktorės Jagemann-Heigendorf, Weimaro teatre atšaukta vaidinimas.

Henrikui Vossui prisiėjo užsakyti velioniui karstą. O kadangi pats nedaug teturėjo pinigų, tad karstas sukalta iš šiaip lentų už tris talerus ir į tą paprastą lovį sudėta kunas vieno didžiausių Vokietijos ir visos pasaulės poėtų.

Nakčia iš 11 į 12 dieną gegužės turėjo įvykti laidotuvės. Pagal tų laikų paprotį cechai paeiliui turėdavo duoti žmones lavonams lydėti į kapines. Eilė pripuolė rubsiuvių cechui, kuris ir turėjo palaidoti didįjį poėtą.

Prie pašarvoto sėdėjo tik vienas senas Schillerio tarnas, nes žmona, kaip minėjome, iš sielvartos gavo proto sumišimą. Rubsiuviai suėjo, kad palaidoti kuną, bet galų-gale miesto burmistras Schwabe susiprato, kad, pasilikus taip nedėkingais velioniui už jo kiltas ideas ir veikalus, vokiečiai patį save pažemins. Schilleris gyveno vienamė name su burmistru Schwabu; iš jo tat namo rubsiuviai turėjo išnešti didžiojo poetos kuną. Burmistras susigėdijo, ir nuėjo į kokį tai raut’ą (susirinkimą), kur keletas velionio “bėčiuolių” smagiai sau leido laiką prie alaus ir kaulelių (burkių); jis prikalbino juos, kad nueitų palydėti Schillerio kuną į kapines. Vienuolika vyrų, jų tarpe keletas mokslinčių ir rašytojų susirinko prie pašarvoto poetos. Schillerio kunas nugabenta į kapines. Naktis buvo tamsi. Sugaudė varpas, bet be tų, kurie nešė karstą, nieks kits nežinojo, kam gaudžia šermenų varpas; joks konduktas nelydėjo velionies. Ant rinkos karsto nešėjai sustojo pasilsėti. Du rukstantįs žibintuvai apšvietė kelią. Ant rinkos prie nešėjų prisidėjo kokia tai nežinoma juoda skraiste apsisupusi žmogystė, kuri palydėjo velionį. Ta nežinoma žmogystė, kaip veliaus pasirodė, buvo vėlionio laigunas (švogeris) Wilhelm von Wölzogen. Karstas su Schillerio kunu patalpinta senam sklepe, kur jau gulėjo dešimtis senų supuvusių karstų. Kada geležinės kapo duris užtrenkta, pasigirdo garsus verksmas nežinomos juodos žmogystos Wilhelmo von Wölzogen. Jis buvo vienatinis žmogus, raudojęs ant Schillerio kapo.

Kada į dvidešimts metų vėliaus atidaryta kapas, atrasta vienuolika visiškai supuvusių karstų. Kokioj vietoj buvo karstas su Schillerio kaulais—sunku buvo sužinoti, nes laidotojų visai jau nebeatsiminta, kaip ir kokioj vietoj numetė Schillerio karstą. Skeletai-gi susimaišė, tad jokių būdu negalima buvo pažinti, katrie kaulai yra didžiojo poetos. Žinovai, galų-gale, surado “Schillerio kaukolę”, vienbalsiai apreikšdami, kad galima ją pažinti “iš jos puikaus sudėjimo”. Su vargu

prirankiotą kitų kaulų, kad sustačius "Schillerio skeletas", kuris palaidota antrą kartą. Tą momentą gražiai atvaizdina Goethe savo poemoj "Ant Schillerio kaulolės".

Charakteristiška yra tai, kad vienintėlis Weimare išėinąs 1805 metais laikraštis apie Schillerio mirtį visuomenei tepranešė trumpučiu straipsneliu, butent, kad "pasimirė Šviesiai Dauggalis Schilleris, rodininkas sasų-meningų kuningaikščių dvaro", nė vienu žodžiu neprimindamas visuomenei jo didžiū nuopelnų. Pasakyta tik, kad 3 valandą po pietų Šv. Jokubo bažnyčioje atsibuvo pamaldos už velionio dušią ir kad bažnyčioje žaidžiusi kuningaikščių kapelija, o superintendentas pasakęs prakalbą. O apie pačias laidotuves nė žodžio.

Taip tai liudnas buvo paskutinis Schillerio santikių su žmonėmis momentas. Taip tai atsimokėta jam už jo didžius darbus.

J. B. S.

Karolis Vairas.

Literatūros Evoliucijos Lapai.

Primityviškasis periodas.

(Tąsa iš N23).

Andamanai, klaidingai vadinami kartais Minkopais, gyvena ant Andamanų salų (Bengalo įtakoje, Azijoje). Jų oda bronzos arba juodos spalvos. Jų apgyventoji vieta yra laikoma bendra visų giminės narių savastis. Kiekviena gentis turi išsirinkusi vadą, kurio valdžia yra gana aprubežiuota: jis tiktai galutinai sprendžia įvairiuose gentyse iškilusiuose nesusipratimuose, bet neturi tiesos bausti.

Jų apgyventos vietos gana retai tėra mainomos, apie tai liudija didelės kruvos suverstų lukštų, arba taip vadinamos virtuvės (*kitchen middens*).

Genčių vadovai—tai gabūs ir atsizymėję žmonės, pasiekę savo "urėdus" ne paveldybos keliu, bet mitrumu, drąsa, gabumu medžioti, kauties ir žvejoti.

Monogamija—viešpataujanti jungtūvių forma; šeimyniškoji, butent jungtūvių, ištikimybė—tai dominuojanti apraiška. Vaisingumas ir-gi yra tų genčių geroji ypatybė.

Tyrinėjant žemąjį kultūros laipsnį, patėmyta, kad *Andamanai* turi jau vokališką muziką, apsireiškančią pradiniuose harmonijos laipsniuose. Jie turi sudėję dainas beveik kiekvienam įzymesniams atsitikimui paminėti, bet ypatingai mylimos jų temos,—tai dirbimas lankų ir valčių, želvū ir dingongų (žuvis) gaudymas, šaudymas į žuvį, medžioklė ir kovos. Lopšinių nė meilingų dainų nepatėmyta.

Licentia poetica taip yra pas juos įsiviešpatavusi, kad ritmo dėlei jie be jokio varžymos pašvenčia ir sintaksę ir net pačių žodžių budavonę. Paveizdan, šit vienas jų dainų refrenas (*refrain, pripiev*):

"Čeklu ja laku medžra?"

(Kas praziopsojo kieta-žievę želvę?)

Tas sakinyš prozaiškoje konstrukcijoje šiaip skamba jų kalboje: "Midža jadi čbalen la kačire?" Tantai jų poėtas turi aiškinti savo auditorijoms savų eilių reikšmę, nesa kitaip niekas jų nesuprastų.

Andamanai net ir šiaip be jokios reikšmės padromus garsus pavadina dainomis; pertat pas juos patapti poėta yra lengva; net ir jų vaikai turi pažintį su Parnasu. Užtat jie augštai pagodoja tokius žmones, kurie sudeda populiariškas giesmes ar ypatingam ar visos genties atsitikimui paminėti. Refrenas paprastai susideda iš dviejų eilučių, kartojamų solo. Paveizdan solistas rėkia:

"Oba eboju bedate",

o choras jam atsako:

"Teare — are — area",

kas reiškia tą patį, ką ir mūsų "tra-lia-lia".

Turi jie ir tradicijines dainas. Taip jie vienoje dainoje pamini mytą apie tatuavimą; toje dainoje kalbama apie Maia Duku, pirmutinį žmogų, kurs save tatuavo ir padaręs tai dainavo:

"Kas-gi dabar gali mane užgauti?"

Aš esmi tatuouotas..." ir t. t.

Andamanų mytologija yra gana įvairi ir turtinga, pertat kiekvienam gali buti indomu su ja susipažinti. Jie tiki, jog žmonės visai paprastu budu gali pavirsti į žvėrį, paukštį, žaltį, žuvį, augmenį, ar uolą. Vienok jie neturi jokių religijinių apeigų; pripažįsta, jog yra labos ir nelabos spėkos ir tiki į gyvenimą nematomame pasaulyje. Didžiausia viršprigimtoji esybė—tai Puluga, sutvertojas, teisėjas po mirčiai. *Andamanai* jaučiasi visai užganėdinti, jai tulos nelabos dvasios yra visada netoli jų. Puluga neturi jokios galybės sulig tų daimonų, kurių tris vadovai gyvena viens miške, antras ant kalnų, o trečias juroje.

Pirmutiniame myte pasakojama apie Pulugą ir jo moterį.

"Puluga gyvena dideliame akmeniniame name, debesiuose. Jis sutvėrė sau pačią, su kuria gyvena. Jinai yra visa žalios spalvos. Jos du vardu yra sekančiu: Tyrų Vandenų Vėzelio Motina ir Ungurio Motina. Judviejų šeimyna yra didelė, dukteris—vyriausios. Mergaitės yra debesių dvasios. Jos yra juodos. Jos su savo motina kartais triusis, begaudydamos upėse žuvis ir vėžius. Jos ta daro vyrams. Pulugo sunus vadinasi Pidžcor. Jis yra vyriausioji debesių dvasia. Jis vienas tik ir gyvena su tėvu."

Sekas padakojimas turi akyvaizdoje mūsų saulės sistemą.

“Saulė yra mėnulio moteris. Žvaigždės yra abiejų lyčių; jos yra kudikiai. Jos miega dieną. Visa šeimyna valgo netol nuo Pulugo namų, bet niekad neintaina vidun. Čana Bodo (saulės vardas) atrodo lyg ugnis ir yra diegliais apsikaisijusi. Maia Ogar (mėnulio vardas) turi baltą odą. Jis turi dvi ilgas iltis ir barzdą. Jų namas randasi užu rytų pusės regračio. Čana Bodo reguliariškai eina pailsin. Maia Ogar—ne, nesa turi daugybę rupeščių su savo šeimyna. Jo pailsio valandos nėra reguliariškos. Jie nukeliauja į savo namus po apačia žemės. Ten jie šviečia bėdinoms kito pasaulio dvasioms. Tai jie daro miegodami. Tuos visus darbus veda ir tvarko Puluga.”

Legenda apie pirmąjį žmogų kur-kas skiriasi nuo neaptašyto myto, kurį minėjome, kalbėdami apie australiečius. Čia užeiname tulą analogiją su hebrajų legenda, nors šią pastarąją, sulyginus su Andamanų padavimu, galima pavadinti visai tobulu poezijos tvairiniu. Štai Andamanų padavimas:

“Pirmučiausia buvo padarytas pasaulis. Paskui Puluga sutvėrė žmogų. Jo vardas buvo Tomo. Jis buvo juodas, kaip ir mėš, tik storesnis ir su barzda. Puluga parodė jam vaisių medžius girioje. Laike lietaus Tomo neturėjo tiesos valgyti vaisius nuo kaikurių medžių. Puluga pamokino jį, kaip reikia pasidaryti ir vartoti ugnis. Jis sukrovė vieną ant kito eilę pagalių iš dviejų rūšių medžių—*čor* ir *ber*. Tada jis paliepė Motinai Saulei ateiti ir atsistėti ant malkinės. Jinai uždegė tai. Paskui ji nuėjo sau atgal į debesius.”

Gana charakteristiška yra pasaka apie Moteris ir Gniusą (kirmelė; caterpillar); ji lyg ir panėši vienai Aizopo pasakai apie keleivius ir šešėlį. “Vieną dieną saulė karštai kaitino. Žmonės jautėsi nuo to nelai-

mingais. Dvi moteri, viena vardu Čana Limi, o antra Čana Džarangud ėjo saulės šildomos. Jos užėjo Gniusą ir augmenį vardu *utura*. Pamačius joms bėdiną Gniusą, jose sukilo apmaudas; viena jų sutrynė jį. O antroji moteris sunaikino augmenį. Puluga užpyko už tokį nelabą darbą. Jis pasiuntė žmonėms ilgą naktį. Po tam žmonės pažino saulės šviesos vertę geriau, negu pirma. Naktis vadinama tuo pačiu vardu, ką ir Gniusas, t. y. *Gurug*. Štai dėlko.”

Augščiaus minėjome, kad Andamanai tiki į labas ir nelabas dvasias. Esant nelaboms dvasioms, kurių vyriausioji vadinasi *Čol*, turi būti ir santikiai tarp jų ir žmonių, lygiai turi būti tikima į dušių nemirtinumą ir net... prisikėlimą. Kitokiu budu tikėjimas į dvasias (ypatingai į nelabas) nustoja ir savo vertės ir reikšmės.

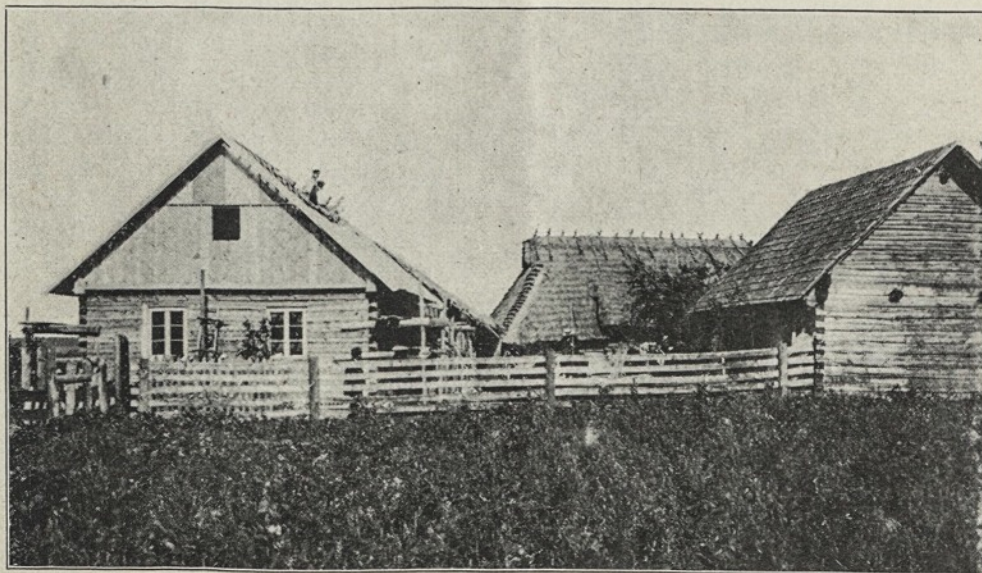
Šičion privedame pasakojimą apie *Čol*’į:

“Vieną dieną Maia *Čol* pavogė kiaulę, kurią tiką buvo sugavęs Maia Kolwot. Maia *Čol* įsilipo į medį su savo vogtu daigtu. O Maia Kolwot buvo labai laba. tvirtas. Jis įpyko ir pasiryžo atkeršyti. Aplinkui medį jis visur prismaigstė į žemę vinių. Paskui pradėjo varyti jį nuo medžio žemyn. Jai Maia *Čol* butų likęs ilgiau ant medžio, tai jis gyvas butų sudegęs. Tad jis šoko žemyn ir užsimovė ant vinių. Jis numirė baisiai. Jo dvasia nenuėjo į *Čaitan’ą**... Pulugai įsakius, daugelis Maia *Čol*’o ainių buvo siunčiami sekti paskui jį. Jie atrodo, kaip juodi paukščiai su ilgomis uodegomis.”

Pas tas gentis nesurasta jokių užrašų. Visa užlaikoma atmintyje.

* Andamanų Hades—tai girios, kur susirenka mirusiųjų žmonių dvasios ir laukia ten prisikėlimo. Bet-gi yra sakoma (pvzdan M. V. Portman “Notes on the Andamanese.” J. A. I. XXV, 361), buk žiemų salos gyventojai netikį į busimą gyvenimą.

(*Toliaus bus*).

Balbieriškis.

P. Gudas.

Kultūros Pamatai.

Žmogaus esybėje randasi banguojas, neišreiškiamas neramumas, neišmatuojama energija, dieviška kibirkštis. Ta vidujinė spėka buvo judinamoji pajiega visame žmogaus gesiplėtojime. Ji jau besirado primitiviose rasose, ir priešistoriškų laikų palaikai rodo jos laipsnišką evoliuciją. Ji buvo jaučiama aigyptėnų nuo pirmų jų istorijos užsiplėsimų, ir ji išsireiškė pas juos budavojime nesunaikinamų piramidų. Ji skrajojo kratujuje žydų, ir jie pačiuopė pirmą ideją apie Sutvertoją. Ji išplėtojo aistetišką Graikijos sunų skonį, ir jie išskaptavo nepasiekiamos grožybės pavidalus iš grubaus marmoro. Ji paakstino romėnų protą sutverti įstatymus pakaktinai tvirtus jų milžiniškai imperijai. Ji veikė tvirtose tautonų tautoše, kurios užtiesė pamatą šiolaiकिनės Europos tautoms gyventi. Ji sujudino Europos tautas plaukti šion šalin (Amerikon) ir sutverti čia savitą civilizaciją. Besivystanti ta dvasia padarė teisingą beturtį žmogų neužganėdintu savo padėjimu, ji sako turtuoliui, kad jis prie nesuskaitomų gerybių dar neturi viso to, kas jam turėtų prigulėti. Ta tai yra pažangos dvasia — neišreiškiamas neramumas, neišmatuojama energija, dieviška kibirkštis, akstinanti žmogų prie augštesnių dalykų.

Daug kultūros veiksmų yra išrokuojama, kaip va: klimatas, žemės derlingumas, besiradimas joj metalų, mineralų. Bet svarbiausias veiksnys — žmogaus dvasia. Kultura yra jos augimo apsireiškimas. Kada ta snudurojanti galybė pradėjo plėtoties, žmonija pradėjo savo ilgą kelionę nuo savo žiaurais laukinio stovio ing augštesnę kulturą. Toj pirmynžangoj, kiekviename amžyje, didžiū suiručių laiku, atsirasdavo galingi vadovai, kurie užbrėžė žmonijai kelią į geresnę ateitį. Tokie buvo Maižis, Aleksandras Didysis, Karalius Didysis, Garibaldi. Tokių vadovų intekmė akstina žmonią prie veikimo. Jie pagimdo neužsiganėdinimą, išstato žmonėms naujas idejas, sužadina juose naujus troškimus ir sujudina visą draugiją. Rousseau iškelia sukylimo kiberkštį ir Francijoj užsiplėskia revoliucijos gaisras. Tokie didvyriai ir jų sukelti maištai yra pirmtakunai tobulesnių įstaigų. Ačiu tiems skaitlingiems vadovams ir potobulintoms įstaigoms, žmonija pasiekė dabartinį kultūros laipsnį. Nuo žemos vergijos ir užvaiždos botago žmongus kabinosi augštyn per amžius nelaisvės ir feodalės sistemos iki dabartinio liuosnorio nusiasmdymo.

Galų gale dvidešimtojo amžiaus įstaigos negali pakakinti žmonijos. Į minią skrenda pažinimas tiesos. Žmonės pradeda permatyti politiško gyvenimo ištvirkimą. Žmonių sielos tankiai neužsiganėdina auksuotais bokštais, o lonkose girdimas murmėjimas nepasikakinimo žodžiais iš sakyklos. Tie sujudimai nėra ženklai ėjimo atgal, bet progreso ženklai. Jie nerodo, kad

įstaigos darosi blogesnės, bet kad žmonės yra geresni. Jie yra pranašavimai prisiartinančios augštesnės civilizacijos. Darbininkų sukylimai nėra pasekmė aklo klasinės neapykantos impulso, bet jie išreiškia pabudusių pajiegy siekimus. Religijiniai nerimavimai nerodo, kad bažnyčia nupuolė, bet kad dabartiniai jos idealai neužganėdina žmonijos.

Toks tai yra žmonijos kelias progresopi. Žmonija griauja pasenusias įstaigas ir stato naujas, tobulesnes; atmeta senus supratimus ir priima naujus tinkamesnius.

* *

Žmogus, kaipo socialė esybė, išdirbo elementus primitivės kultūros ankščiau, negu istorija veda savo užrašus. Pirm užrašytos istorijos laikų žmogus išsivystė lig laipsnio, kuriame didžiausių nuveikimų didesnė dalis buvo pasiekta. Jis jau turėjo kalbą; jis mokėjo dėvėti rubą ir apsirupinti namais; jis žinojo, kaip panaudoti ugnį; jis sugebėjo išsdirbti įrankius karei ir medžiokėi ir rakandus, reikalingus ramiam gyvenime; jis apsupo save prijaukintais gyvuliais; jis užmezgė žemdirbystę; jis uždėjo valdžios įstaigas; jis mokėjo papuošti savo apystovas tepliorystės ir dekorativės architektūros darbais; ant galo jis išrado raštą. Tų nuoveikalių besiplėtojamą istoriją, kaipo tokia, neliėčia. Taip yra, vienok, ne dėlto, kad tų nuoveikalių besiplėtojimas netvertų tikros istorijos, bet dėlto, kad nežinoma daugybės dalyko smulkmenų. Kultūros-gi istorija tyrinėja tuos nuoveikalius priešistoriškų laikų, ir kadangi dabartinė kultura rymo ant viršišvardytų iradimų, tad bus pravartu mesti žvilgį į besiplėtojamą kiekvieno iš jų.

1. KALBA.

Tur but didžiausias pavienis kadais atliktas žmogaus istorijoj žingsnis progresopi buvo žengtas išradimu kalbos. Butų priešinga visam kas žinoma evoliucijoj daleisti, kad kalbos įgijimas buvo umus, arba kad tas žingsnis butų perkeitęs mūsų prabočių “nežmogų” į žmogišką padermę staigiu šuoliu. Yra žinoma, kad žemesnieji gyvuliai susineša ypatingu budu, kuris primena bent-gi neaiškią kalbos formą. Tačiau tas gyvulių susinešimo budas yra begaliniai toli nuo reiškos kalbos. Kalba yra Rubikonas, per kurį joks gyvulis neišdrįso peržengti. Evoliucijoj gyvunų, tolimoj praicityj, viena jų rūšis išvystė galę ištarti žodžius iki nepaprasto laipsnio ir, laikui bėgant, spraga tarp tos rūšies ir visų kitų rūšių ant tiek prasiplatino, kad ji tapo nepereinamu plyšiu.

Be reiškos kalbos nei kultūros pamatai nebutų galimi. Šit kaip Herder išreiškia kalbos svarbą: “Lyra Amfiono nišbudavojo miestų. Jokia magiška lazda nepavertė tyrų sodnais. Atliko tai kalba — tas didis sociališko šaltinis.”

Tad aišku, kad žinios sulig reiškos kalbos evoliucijos butų didžiausias skyrius visuose žinių surašuose; betgi lygiai aišku, kad mes negalime tikėtis žinoti tos

historijos kitaip, kaip tik išvestinai. Kada žmogus prisartino prie historijos slenksčio, jis jau buvo vartojęs kalbą tiek ilgai, kad išvystė didį kalbų skaitlių, besiskiriančių viena nuo kitos ir lengvai padalinamų į tulus skirtingus tipus. Filologai išgalvojo keletą kalbos pradžios teorijų. Bet jos toli gražu neišaiškina visų dalykų. Paveizdan, sulig vienos teorijos žodžiai esą kilę, pamegdžiodami žmogui girdžiamus balsus, kaip va: metalų susitrenkimas išduoda ypatingą garsą "skam", kuris ir galėjęs pagimdyti žodžius: skambėjimas, skambalas, skambinti, etc. Vienok tokian skyriumi tesurinktu mėm tik mažą dalį žodžių, kuriuos mes vartojame kalboj. Filologai daro teisingus išvedimus apie vėlesnes kalbų augimo fazas ir besplėtojamą, bet sužinoti ankstinesnį išsiplėtojamą negalima.

2. DANGA IR PRIEGLAUDA.

Nuo pat pradžios užrašytos historijos riogso Aigypto piramidės ir Mesopotamijos paločių griuvėsiai. Žmogus jau priešistoriškų laikų tamsybėse išmoko pasidaryti prieglaudą. Manytina, kad dangalo žmogus pradėjo pasigriebti anksčiau, negu jis kergė šokią tokią šėtrą.

Mokslavryių manoma, kad pirmapradinė žmogaus buveinė buvus tropiškose šalyse. Žmogus negalėjo apieisti tas lepinančias vietas prieš įsigysiant budus nuo šalčio apsiginti. Šiltųjų kraštų žmonės neturi reikalo giminties apdangalą ar statyties kokią šėtrą. Tų šalių žmonės klajoja pliki ir miega po atviru dangum. Įvairiuose kraštuose keliauninkų ir vertelgų buvo randama daug žmonių, kurie nedėvėdavo jokio drabužio, vienok kiekvienas turėdavo šoki-tokį papuošalą. Todėl nestebėtina, kad tie laukiniai žmonės, labiau mėgsta koralus ir graznas negu audeklą. Iš to išeina, kad papuošalai pirmiausia vartota negu drabužiai.

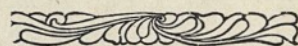
Ypatybė vartoti papuošalus yra pastebėtina. Tai parodo žmogaus siekimą išreikšti savo individualybę šoki-tokiu ženklu. Net žiauriausias laukinis žmogus neužsiganėdina paprastu ekzistavimu, kaip kiti gyvuliai; jis geidžia būti atžymėtinu, rupinasi parodyti kokj nors ypatingumą tarp savųjų. Tos ypatybės nerasia pas gyvulius. Tarp žilos senovės genčių ir šiandieninių laukinių žmonių yra paprotys piešti ir raizyti pagrazinimus kune. Pas Maižių randame įstatymą, uždraudžiantį tai daryti: "Jūs neturite ženklą kokį į savo kuną dėl kokio numirusio rėžti arba skaitytines sau įsipjauti. (3 Moiz. 19, 28). Drabužio, kaipo tokio, žmogus tepradėjo pasigauti tik tada, kada jis buvo priverstas pasidauginus gyventojams kraustyties iš šiltųjų kraštų ir apsigyventi šaltesniuose. Ta emigracija paakstino žmogų ir tinkamiaus apsirupinti namais. Nes gyvenant šiltuose kraštuose nebuvo jokio reikalo tai daryti.

3. UGNIES VARTOJIMAS.

Ugnis suteikė žmogui galingą įrankį žengti progresi. Ugnies stovyklos ir židyns yra pagarsėję, kaipo

faktoriai, rišantj žmones kuoposna ir pakeliantj jų socialę prigimtį. Visur, kur tik žiba ugnis, ji apšviečia žmonių grupę; tenai kadir trumpam laikui atsiranda giminiuojančiais ryšiais sujungtų žmonių buvienė. Ugnies vieta tai didžiausia žmogaus prieglauda. Ugnies palaikymas besiranda moteries globoj. Vyrai apleidžia namų židinį ir leidžiasi medžioklėn ir vakarop sugrįžta prie jo jieškodami apsiginimo nuo šalčio ir nakties nepalaimų. Pagal dumų skaitlių naujų šalių tyrinėtojai aprokuodavo kiek kur yra gyventojų. Toliaus, ugnis, reikalaujama savo palaikymui daug rūpesčio ir stropumo, paakstino žmogų tobulinti savo šėtras.

Kokioj vietoj pirma ugnies kibirkštėlė tapo panaudota, tai to nei palaidžiausias savojonės skraidymas negali numoti. Bet nėra abejonės, kad ugnies vartojimas buvo žinomas angščiausioms gentims, kurios pasikėsino keliauti nuo tropikų. Žmogus tik išmokęs apsiręngti, apsirupinti namais ir įgyti ugnį tegalėjo eiti kitų šalių užkariautų.

Visata ir jos Gyvybė.

Pagal prof. *Garret P. Serviss* ir kitus astronomus surašė *Ibeks*.

i

GYVYBĖ.

Amžių amžinoji lediniai šalta naktis viešpatauja beribėje, žmogaus mintimis neaprepiamoje visatoje, ir visa, kas ten pulsuoja, virpa gyvybe, judėjimu, šiluma bei šviesa, visa tai yra apsiausta šalčiu, neapveikiamu kaip ir pati mirtis.

Tose tamsiose beribėse gelmėse, neturinčiose nė pradžios, nė galo, dega, sukasi, ir nė momentui neapsistodami, keliauja kamuolėliai, tarsi ore akims nematomos vandens puslelės ir dulkės, pasauliai, saulės, žvaigždės ar išdegusios jau kadaisia degančių dangišku kunų liekanos, vadinamos planetomis. Visi tie skritulėliai, kaip kad dulkelės ore, skraido visatoje, ilgėdamiesi viens kito, atvėsę, atšalę aplink šviečiančius ir šildančius dangiškus kunus, kurie savo spindulius, nei broliškus pasveikinimus, siunčia savo tamsiems ir sustingusiems draugams savo šviesą ir šilumą, gimdančią juose gyvybę.

Toj begalinėj visatos skradžioje, pripildytoje lediniai šalta nakties tamsa, tarp milijardų toli viens nuo kito atstumtų skritulėlių ir žiburėlių, randame taipgi mažutėlį tamsų šaltą jau skritulį, amžinai besisukantį skradžiomis, — pramintą *Žeme*; ant jos Laikas su šviesa ir šiluma pagimdė ir išauklėjo, gyvį — "žmogų."

Materijališkoji esybė perkeičia šilumą, šviesą ir

judėjimą į neišreiškiamai stebėtiną, paslaptinę nematomą, bet jaučiamą srovę—mintį. Toji srovė—mintis, prasidėjusi ugniniuose meilinguose saulės spindėjimuose, išstruksta iš savo lukštelio ir skrenda šalin nuo to besisukančio skritulėlio—Žemės, tolyn per juodas tamsos bedugnes įng neišmatuojamai toli esančias šviesybes. Taigi apleskime valandėlei savo mintimis šią mūsų “ašarų pakalnę” ir pažvelgkime savo dvasios akimis nuo kurios nors tolimosios žvaigždės į tą paliktąjį visatoje skrendantį dulkelės grumstą — Žemę! Matysime jį erdvės tuštumose belekiantį su smarkumu keturių mylių į sekundą aplink Saulę. Matysime taipgi tą mažytį skritulėlį, apsiaustą ruku šviesaus, permatomo skaistaus miglyno, esančio Žemės apvaskalu, kurs sutraukia Saulės šviesą ir šilumą ir tai perduoda šaltamjam Žemės paviršiumi, atšviečia šviesą Saulės spindulių ir apšviečia nepermatomaj tamsoj besiritančią mūsų planetą. Be to miglyno, be tos *atmosferos* mūsų Žemė būtų tamsi ir sustingusi. Atmosfera be pertraukio ryja Saulės šviesą ir šilumą ir tveria įvairius klimatinius, meteorologiskus ir kitokius mūsų Žemę paliečiančius gamtiškus apsišėškumus, tveria tinkamas žmogaus gyvenimui sąlygas.

Juo toliaus nuo Žemės pasikeliame, juo smarkesnis šaltis mus apsiaučia. Net ir ant Žemės nelygus paviršiaus, atsikišusios kalnų kaukaros esti amžinai apdengtos ledais, ir tie Žemės punktai, kurie, sakysim, stovi ant vietos kaipo ašis aplink kurias sukasi planeta, ir kur dėlto sluogsnis apdengiančios Žemę atmosferos yra plonesnis, — ten gyvybė, organizmai, išnyksta, nes Saulės spinduliai išsiblaško šaltoje tuštumoje nesutraukiami atmosferos, ir nesuteikia reikalingos šilumos gyvybei išsivystyti.

Žinomasis aeronautas, Gleisher, darydamas tyrinėjimus, pasikėlęs 10 kilometrų nuo Žemės, rado 32 laipsnių šalčio; o ties ekvatorium išleisti balionai su termometrais, augštumoje 15 kilometrų, užžymėjo 50 laipsnių šalčio. Nors arčiau Saulės, o vienok vis šalčiau ir šalčiau, nesa juo augščiau kylame, juo arčiau susiduriame su šaltąja tamsia visatos erdvių tuštuma aplink mūsų Žemę. O jaigu kuomet nors Saulė — ta Žemės motina, šviesos ir gyvybės šaltinis, pradės atvėsti, tai žmonija turės užsirausti į savo planetos gelmes, kad gelbėtis nuo sušalimo. Požeminėse uolose, po ledais apklotu Žemės paviršium baigtusi pasaulio gyvenimas, baigtusi žydinčios Žemės gyvybės istorija, užsibaigtų žmogiškos vėlės esybės myto dramato epilogas. Paskutinis požeminis žmonijos gyvenimas — tai tema pasibaisėtinos fantastiškos apysakos.

Šaltis, tai mūsų priešas, — šiluma gi, tai netik — kaip mums rodo rukstantieji fabrikų kaminai — gyvybė, pramonija, gerbuvis, turtas ir pažanga, bet ir ateitis. Negal būt mums nesvarbu tai, kokiais apsišėškimais apdovanos mus laikai metų, nes klimatinės atomainos atsiliepia ant mūsų gyvenimo netik fiziškai,

bet tampa priežastimis katastrofų, nelaimių, neužderėjimų, potvinių, judėjimo apsistojimų, pramonijos apmirimų ir t. t. Jeigu tai būtų galima žinoti, kada žiema bus žiauresnė, kada labjaus pakenčiama, lengvesnė, tai ta žinia labai daug labo žmonijos gyvenimui galėtų suteikti.

Šių dienų technikos vystymos pažanga, išradimai elektrybės, optikos ir akustikos srityse daug pagelbsti meteorologijai, o vienok pasirodo, jog dar daug mums truksta, daug ko reikia, nes geriausi perspėjimai sulig “oro atomainų” labai tankiai apgauna; niekad tikrai negalime sakyti, kaip bus karšta ar šalta rytojaus diena, kokius siurprizus atneš mums laukiamoji valanda, ar viesulas, perkunas ar žemės drebėjimus ar kitokius panašius apsišėškumus. Rodosi, negalimas daigtas, kad žmogaus protas įstengtų įsigilinti į gamtos paslaptis, ir patirtų kokių jos apsišėškimų reikia laukti; nors patyrė kokios įtekmės ir priežastys pagimdo apsišėškumus, tačiau žmogui vis dar tik “rodosi,” jog taip, o ne kitaip dėl šių ar kitų priežasčių turi įvykti.

Paskutinių laikų tyrinėjimai su pagalba išstobūlinių prietaisų, kuriuos galėjo suteikti žmonijai šių dienų technika, parodo nors ir lėtą, bet-gi neapsistojančią pažangą patyrimų toj mokslo šakoj, taip didelę svarbą turinčioj mūsų gyvenime. Oro atomainų perspėjimas yra daug daugiau sukomplikuotas dalykas, negu astronomiški apskaitliavimai; nesa čia reikia skaityties su Saulės padėjimo ir spinduliavimo nevienodumo sąlygomis ir su įtekmėmis vėjų įjegos ir pakraipos, su įtekmėmis debesų, vegetacijos rūšių, konfigurocijos tereno, kaip ir su įtekmėmis dar neišaiškintų pačios Žemės elektromagnetiškių stovių.

Meteorologija yra viena iš jauniausių mokslo šakų; tyrinėjimai toj mokslo šakoj tęsiasi dar vos nuo šimto metų ir tik dėka išrastamjam telegrafui palengvinta praktiškesnis tyrinėjimo rezultatų pritaikymas. Technikos išsivystymas, susinėšimo reikalai, ypač ant vandenynų, sutvėrė šiandienines observatorijas ir meteorologiskas stotis, kas neša didelę naudą žmonijai ekonomijos atžvilgiu.

Žinome, kad Saulė labjau šildo vasaros laikų negu žiemos, nesa vasaros laiku tā pusė Žemės. ant kurics gyvename, taip yra atkreipta į Saulę, kad Saulės spinduliai puola, taip tarsime, stačioj linijoj ir mūsų globo apgyventą pusę apšviečia ilgesnį, negu žiemą, laiką. Tos tai priežastys daro atomainas klimato ir svarbiausių tų atomainų savo kelionėje aplinkui Saulę mes turime keturias: vasarą, rudenį, žiemą ir pavasarį. Dėlko tačiau turime karštesnes ir vėsesnes vasaras bei šaltesnes ir šiltesnes žiemas, dėlko nekartą vieną sevaitę būna karštos dienos, kitą-gi šaltos, o net ir tą pačią sevaitę nesykį atsitinka kelios oro atomainos? Dėlko Sacharos tyruose smiltynai įdega nuo Saulės spindulių kaitros, o Anglija beveik amžinai apniaukta yra miglynais, nors Anglijos klimatas yra gana švelnus?

Pati Saulės veikmė neleidžia mums šių klausimų išrišti. Jurų šaltieji ir karštieji tūkėjimai irgi, kaip pastarųjų laikų moksliski tyrinėjimai prirodo — nėra taip svarbūs oro atomainose, kaip tai buvo pirmiaus manoma ir tvirtinama. Buvo laikai, kad Italijoje upės užšaldavo net iki Kalabrijos; 829 m. po Kristaus gim. ledai pasirodė net Nilo upėj (Aigypte); pajūryj Juodųjų marių, ant Ovidijaus, viešpatavę Siberijos speigai. Penki metai atgal žiemos šalčiai palietė Rivierą (Hispanijoj), o Madrite žmonės šalo gatvėse. Šaltis ir sniegas pasiekė net Romos vartų. Buvo vėl žiemos labai pakenčiamos: gruodžio ir vasario mėnesiais (1828 ir 1829 metais) vidurinėj Europoj buvo tikrai pavasario oras, o balandžio mėnesyje žmonės jau valgė vyšnias.

Prof. Langley savo tyrinėjimais prirodo, kad saulės šviesa savo šilumoje turi šaltasias linijas, kurios yra charakteriško metų laikotarpiams ir oro atomainoms; galbūt, kad mokslas šiame atvėjyje įgys daugiau patyrimų, kurie ir leis atspėti kiek šilumos ir kiek šalčio gaus Žemė šiuo ar kitu laiku. Tačiau ištyrimas atmosferos atvėsimo laipsnio kol-kas dar yra gana sunkus.

Žemė bėga aplink Saulę, daro po 4 mylias į sekundą, bet ne amžinai tuo pačiu savo keliu ji ritasi; visa saulės valstybė, arba sistema, podraug su amžinai degančiu milžinišku skrituliu, Saulė, nestovi ant vietos, tik keliauja visatos beribėje ir daro po 5 mylias į sekundą.

Kur, kokioje visatos apielinkėje visa saulės sistema, o joje ir mūsų mažytė Žemelė, atsidurs už metų laiko? Kiek milijonų ir milijonų mylių esame atsitolinę nuo tos vietos visatoje, kur buvome prieš metus laiko? Kame gi tas punktas, kur vaidentuvės sparnai galėtų nunešti mūsų mintį, kad apsistoti ir pasilsėti, kur visatos rubežius, ant kurio žmogaus mintis susilaukius galėtų rasti tuštumą ir ramybę? Nėra visatoje nė ribų, ne tuštumos, kur nieko nebūtų, yra tik tarpai tarp vienu ir kitu judančių ir be apsistojimo keliaujančių sviety, taip pat nėra ribų ir galo gyvybėje, kur yra tik besikeitimas, judėjimas, kaip nėra jų ir žmogaus mintyse, kur viskas—tai tik ilgėsis ir kovą, troškimas ir nepasikakinimas, atpludimas ir nutekėjimas, kančios ir džiaugsmas, nesa visa tai yra gyvybė.

*

Skaitymas.

Skaitymas mūsų gadynėje tapo svarbiausiu veiksniu civilizacijos, pamatu kultūros ir progreso—pamatu viso dvasiško žmonijos gyvenimo. Jaigu galima būtų šiandien žmonijai atimti mokėjimą skaityti, tai jos dvasiškas gyvenimas gan greit sugrįžtų į barbarizmo stovį. Iš to išeina, kad kiekvienas žmogus, norįs savo žmogiškąj vertybėj augščiau pakilti, norįs žengti sykiu su laiko pažanga ir dalyvauti dvasiško gyvenimo judėjime, joku būdu negal apsieiti be skaitymo!

Tik kyla klausimas, kas reikia skaityti? Esama, žmonių, kurie skaito vien laikraščius, kad pakakintų savo paprastą žingeidumą, kad žinoti kasdienio gyvenimo apsieiškimus, kad matyti jo judėjimą ir padilginimus; esama taip-gi žmonių, kurie tikrą skaitymo naudingumą mato vien skaityme kningų. Tačiau mėgstantis skaitymą randa naudą kiekvieno rašto skaityme; skaitydamas priešingus jo pažvalgoms raštus, jis atsiziuri kritiko akimis, jieško teisybės, išveda aikštėn paslėptą klaidinančią rašto tendenciją, tuomi užganėdina ne vien savo jausmus, bet lavina protą.

Anglų mokslininkas historikas Thomas Carlyle klausiančiam pas jį patarimo, kokios kningos skaityti, kad skaitymas būtų naudingas, atsako:

“Pirma visko, jaunasis drauge, patariu tau įprasti skaityti. Kiekviena kninga yra gera, kiekvienoj randasi daugiau negu pas mus žinios, visuomet mus šio bei to pamokins, o net ir nukreips mūsų mintis į dalykus, apie kuriuos kningoje visai neminama. “John-son’as sako: ‘Skaityk kiekvieną kningą, kuriop tik turi patraukimą ir kuriop tave veda padorus žingeidumas?’ Su ta jo nuomone pilnai sutinku, ir manau, kad kiekvienam verta yra pasekti šį mokslinčiaus patarimą. Skaitydamas stengkis tarpe vertų tavo domos dalykų surasti geriausius, gražiausius ir verčiausius tavo pasigėrėjimo. Besiremiant šiuo principu, po ilgų bandymų tavo sieloj ilgai išsidirbs tulas pamėgimas, patirsi, kas ištikrųjų yra verta atidžios. Visos kningos yra ne kas kita, kaip tik historija žmonių, kurie gyveno, historija jų minties, jų veikimo; kiekvienas skaitymas supažindina su ta historija. Šiame atžvilgyje bent kokio protiško lavinimosi per skaitymą pamatu privalo buti tautų historija. Historijos kningos visuomet gal užtikrinti mums naudą iš skaitymo. Todėl lai kiekvienas jaunas skaitytojas—jaunikaitis bei mergelė—pradedą skaitymą nuo praeities historijos, ypatingai privalo pažinti historija savo tautos, savo šalies. Lai skaito tikrai atsidėjęs, o gangreit pastebės, kad kaip iš medžio kamieno išauga šakos, besidaugina pas jį žinios ir patyrimas. Tai bus lyg kad užėmimas vietos ant augšto kalno, nuo kurio, aplink žvelgiant, galima bus išsirinkti sau atsakančiausia, tankamiausia ir patogiausia vieta, kad joje apsibuvus.

“Tiktai reikia ištvermės ir pasiryžimo, o žmonės gali žengti pirmyn ir pasiekti savo siekinį. Kaip-gi

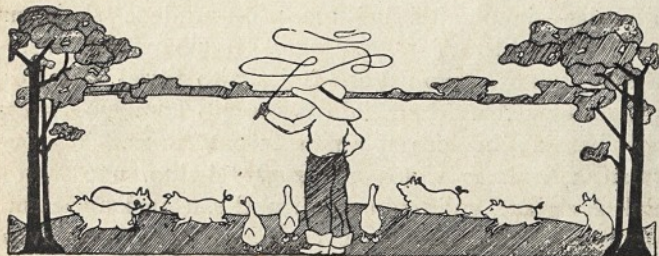
męs pradėdame vaikščioti? Pirmiausia—šliaužiojame, šlitinėjame, stengiamies laikyties tiesiai, bandome pasikelti nuo žemės, mėginame padaryti žingsnį savo spėkomis; pagaliaus išmokstame eiti ir tvirtai laikyties ant kojų. Tas fiziškas darbas bene yra visų mūsų pasiryžimų paveikslu gyvenime? Tai-gi tas pats yra ir prisipratinant skaityti. Laipsniškai prieiname prie to, kad skaitymas mums tampa netik įrankiu nuoboduliui nuvartyti, bet ir tobulinimosi šaltiniu.

“Baigdamas šį laišką, primenu tau, jaunas drauge, kad, be skaitymo, stengkis rupestingai pildyti savo pareigas, nežiurint, kokiame padėjime esi, ar kokią užimi vietą. Apsirinkai sau tikslą, buk jam ištikimas, kaip kareivis savo ginklui. Savo susikrimitimus ir nesmagumus stengkis, niekam jų nerodant, nusloginti pats savyje, nes nieks nėra laisvas nuo jų. Tikiu, kad žmonės pribrešta taip pat darbu, priedermių pildymu, rūpesčiais, kaip ir skaitymais. Ir tik tokį žmogų pavadinčiau vyru, kuris, rupestingai ir priderančiai išpildydamas visa, kas iš jo reikalaujama šioj valandoj, sykiu prisirengia nuveikti tai, kas iš jo bus pareikalauta ateityje.”

Tą anglų mokslininko Carlyle'o patarimą savo laiku visa anglų ir kitų tautų spauda apskelbė kaip rodyklę besimokinančiai jaunuomenei. Tas patarimas tinka lygiai jauniems, kaip ir senesniesiems žmonėms, anglų ir visų kitų tautų jaunuomenei ir visiems, kurie skaitymais nori praturtinti savo žinią ir praplatinti proto apyregę.

Kad dar vaizdžiau parodžius skaitymo naudingumą, priminsiu čion pavyzdį, kurį mums paliko viso pasaulio gerbiamas buvęs Suvienytų Valstijų prezidentas Lincolnas. Ištikrųjų tasai didis žmogus savo mokslą įgijo vien skaitydamas raštus ir kningas. Nebaigė jis net vidutinės mokyklos; pradinėje mokykloje, vos išmoko skaityti ir rašyti, ir tuo pasinaudodamas, pašventė tolesniame savo gyvenime kiekvieną atliekamą valandėlę skaitymui. Jis pažino mokslą tiek, kad tapo vienu geriausių tiesažinių (advokatų), gambiausiu prakalbininku ir išmintingiausiu prezidentu, kokius ši šalis bent kada yra turėjus. Studijuodamas mokslininkų ir kiltos dvasios žmonių veikalus, patsai pasiliko vienu žmoniškiausių ir kilčiausių visuomenės vadovų.

J. B. S.

Pietų Poliaus Atradimas.

Atradus 1909 metais Peary'ui šiaurės polių, svietui liko dar nežinomas pietų polius. Tad tyrinėtojų akis nuo to laiko daugiausia pietų poliaus težiūrėjo. 1910 m. Anglijos valžios piningais šelpiamas išplaukė jieškotų pietų poliaus kapitonas R. F. Scott laivu “Terra Nova.” 1911 metais iš Vokietijos išplaukė į pietus tyrinėtu Weddell jūros vakarų dalies leitenantas W. Filchner (Žr. žemlapį; kelias vokiš. eksp.) Tos pačios jūros rytinės dalies tyrinėtu išplaukė dras W. S. Bruce, škotas, jau tyrinėjęs tą jurą 1903-1904 metais. Iš Norvegijos 1910 m. išplaukė kapit. Roald Amundsen tyrinėtu viso Antarktikos (pietų poliaus skraito), prisirengęs ir pasiėmęs maisto septyniems metams.

Kaip vyksta kitiems iškeliavusiems, dar nieko nežinoma (išskyrus Scott'ą, apie kurį atėjo žinia, kad dar likęs metams pietų poliaus apielinkiams tyrinėti). Bet norvegui R. Amundseni jau pasisekė pasiekti polių. 14 gruodžio 1911 m. jis inbedė pietų poliun Norvegijos vėluvą.

Amundseno laivu privažiuotoj vietoj karaliaus Edwardo žemėje buvo pastatydinta nameliai (*Framheim*), kur praleista ilga antarktiškoji žiema-naktis, betyrinėjant, kiek buvo galima, gamtos apsiereiskimus. Atėjus pavasariui, tuojaus leistasi kelionėn, bet dėl didelių šalčių tol nukeliauti negalėta, sugrįžta vėl į “Framheim.” Sulaukus šiltesnio laiko, su 4 žmonėmis ir 53 šunimis Amundseno galutinai ištraukta kelionėn. Bekeliaujant daug vargo pakelta, dideli ledais apsikrovę kalnai perrepliota. Kalnų ten esama net 15 tukstančių pėdų augščio. Tik ties poliun atrasta didelė lyguma, kurią Amundsen pavadino karaliaus Haakono VIII (dabartinio Norvegijos karaliaus) žeme. Tai yra žemė apie 10,000 pėdų virš jurų. Atvykus poliun, tyrinėtojų išbuta ten tris dienas, daug indomių mokslui dalykų ištirta, ir grįžta. Atgal jau lengviaus buvę keliauti. Sugrįžo visi sveiki; kelionėje tezuvo 40 šunų. Iš “Framheim” laivu nuplaidė Tasmanijon, kur iš Hobart miesto apskelbė svietui žinią apie pietų poliaus atradimą. (Paminėtas vietas ir Amundseno kelią žr. žemlapyje. Žemlapyje pataisyta klaida: vietoj *Wendell jura* turi but *Weddell jura*.)

Roald Amundsen yra patyręs polių tyrinėtojas. Jis buvo kapitono pagalbininku ant laivo “Belgica,” išsiųsto 1898 m. Belgijos valžios pietų poliaus skraitam tyrinėti. Tos ekspedicijos surengėju buvo Andrien de Gerlache, laivo kapitonu G. Lecointe, belgas, geologu M. Arstowski, lenkas. Ši ekspedicija tik daug vargo prisikentė, bet indomių pastebėjimų labai maža tepadarė. Vieną, ką svarbiausio pastebėjo, tai nedidelį vandenų gilumą pietų poliaus vandenyne. Atvažiuavęs iš šitos ekspedicijos, Amundsen neužilgio pradėjo rengties kiton: šiauriniam magnetiskam poliui tyrinėti.

Surengė visai mažutį laivelį "Gjōa," ir juo išplaukė iš Christianijos 17 birž. 1903 m. Šitam laivelyje išbuvo tarp šiaurės ledų ištisus tris metus, darant magnetiškus ir meteorologiškus tyrinėjimus. 11 liepos 1906 m. "Gjōa" pasiekė Beringo angštumą, o 30 rugpj. išplaukė Pacifikan. Tai buvo pirmas laivas perkeliavęs šiaurės ledynus nuo vandenyno vandenynan. — Be abejo, tiekos metų patyrimas Amundsenui daug pagelbėjo paskutinėje jo kelionėje, kurioje atrado pietų polių.

Pasilikęs dar pietų poliaus skraitų tyrinėti anglas R. F. Scott irgi yra atsižymėjęs kaipo pietų poliaus tyrinėtojas. 1901-1904 metais laivu "Discovery" jis išvažinėjo pietų poliaus skraitą, atrado žemę, kurią pavadino karaliaus Edwardo žeme, nukeliavo tiek toli poliaus linkui, kiek niekas prieš jį nebuvo nukeliavęs. Vėliaus buvęs Scotto ekspedicijoj leiten. Shackleton dar toliaus dasikasė (žr. žemlapį). Iki šiol pietų poliaus pasiekti bandė ir pietų poliaus skraitą tyrinėjo šie žmonės: Y. Kerguelen, 1771 m., atrado žemę, jo vardu pavadintą; J. Cook, 1772-1774 m., atrado Georgios salą ir Sandwich žemę; Bellingshausen (pašūstas Rossijos imperatoriaus Aleksandro I), 1819-1821 m., atrado Traverse salas, Petro I ir Aleksandro I žemes; J. Weddell, 1823 m., kuriuo vardu praminta dalis pietų jūros; J. Biscoe, 1831-1832 m. (Biscoe salos); J. Balleny, 1839-1840, (Balleny salos); Dumont D'Urville, 1840 m. (Claire žemė); Ph. Wilkes, 1838-1840 m. (Wilkes žemė); J. C. Ross, 1840-1842 m. (atrado daugybę kalnų ir daug svarbių dalykų ištyrė); "Challenger" laivas, 1874 m; kap. Dallmann, 1874 m; Larsen, 1893-1894 m.; C. E. Borchgrevink, 1894 m.; minėtasis laivas "Belgica"; "Vildivia," 1898 m.; antru syk Borchgrevink, 1898-1900; minėtas Scott; Erich von Drygalski, 1902 m.; dr. Otto Nordenskiöld, 1902 m. dr. W. S. Bruce, 1903 m.; dr. J. B. Charcot, du syk: 1904-1905 ir 1908-1910 m.; minėtas Shackleton, 1908-1909 m.

Alek. Ular.

Sniegų Viešpatystėje.

Niekas negali prilygti liudna didybe tiems neapmatomiems augštų lėkštakalnių plotams, apdengtiems klaukais kalnais, kurie jų retų gyventojų tibetėnų-tangutų kalba vadinama sniegų viešpatyste, vardu duodamu taipgi didžiajai akmenuotai Mongolijos tyrumai Gobi. Apie Bved-Jule-Tibeto pradžią yra dvi tikėjimiškos rūšies pasakos, kurios parodo, geriaus kaip Sven Chedino aprašymas, visą tylų šitos nepaprastos šalies klaukumą. Anot šamanų legendos, piktieji demonai per savo bustą apsirenka tai žmogaus, tai gyvulio kuną, tai kalnus, upes, ežerus, ledynus ir t. t. Vienas šitų demonų nepasitenkindamas šaltu tibetėnu su juo pasielgimu ryžos jiems atkeršyti ir tuoju tikslu iš apačios į žemės plūtą kumščia rėžė taip smarkiai, kad šalis tuojaus iškilo į didelį augštį, kur amžinai vyrauja sniegas, dirva bergždžia, kur žmogus neturto varomas turi bastyties iš vietos į vietą paskui savo kaimenes, bejieskančias sau menko maisto. Sulig šitos legendos Tibetas yra netikusio augštesnės galybės upo vaisium. Ir jai atsiminsime, kad visų tautų savos šalies gerumas mėgiama perdėti, tai bus aišku ant kiek Sniegų Viešpatystė neturi jokio smagumo.

Kita daugiaus suraminanti yra buddistų legenda. Ji pasakoja Tibetą buvus inkurtu augščiaus kitų šalių, nuo jų atidalintą nepereinamais kalnais bei tyrlaukais, idant tikrojo tikėjimo žmonės tyrumoje galėtų šventą gyvenimą vesti neturte, maldose, sekdami aštrų asketų gyvenimą ir tuom laimėti greitą Nirvanon įėjimą.

Stebėties reikia, kad tokia nelaiminga šalis buvo civilizacijos lopšiu ir civilizacijos historijoje vaidino pačią pirmutinę rolę. Bet visa tat išaiškinama buddistų tikėjimo gyvavimu ir pastebėtina buddistų bažnyčios organizacija, kurios galva randas Lchassoje. Kuone per šešis metašimčius Tibetas buvo teokratinė buddistų popiežiaus viešpatyste.

Tibete esama dviejų postovių: klajoklių ir vienuolių. Suprantama tad, kodėl Tibete toks didelis vienuolių skaitlius, kodėl žmonijos trečdalis Tibete ir susiduriančiose su juo šalyse, Mongolijoje ir kitose, susideda iš dvasiškijos, ir kodėl dvasiškijos galvos yra podraug ir valdytojai.

Suprasti šituos valdančius luomus ir išaiškinti jų pažiuras tai paslaptis žinotina alevienam norinčiam be abalgos keliauti po šitą slaptingąją šalį iš miesto miestan, arba geriaus, iš vienuolyno vienuolynan, kadangi kiekvienoj kalnuotoj buddistų Azijos dalyj alevienu apgyventa vieta ne kas daugiau kaip vienuolynas su nedideliu ne kuningų gyventojų skaitliu. Šitie vienuolynai kartais pasiekia neintikimą

didumą. Taip va Urga, arba Kuren, Mongolijos sostinė, bustas Maidari Kutuchu, kuris esąs gyvu dievo Maitreja įsikunijimu, turi mažiausiai 35 ar 40 tukstančių gyventojų, daugiausiai dvasiškijos, "lamų", kurie vienok ne visi laikosi bepatystės ir daugumas gyvena su šeimynomis.

Šitose šeimynose apsieičkia didžiausias dievotumas. O kadangi jos padaro privilegijuotąją luomą, tai visi kiti, apsivedėliai ir klajokliai, jas seka ir stengiasi prie dvasiškijos luomo prisidėti. Išeiga to yra tai, kad nėra nei vienos tibetiečių ar mongolų šeimynos, kuri nepašvęstų dvasiškam gyvenimui bent vieno sunaus, ir kad visame pasaulyje nėra dievutesnės tautos, su didesniu nuoširdumu pildančios visas tikėjimo apeigas.

Ar žino kas, kad šitas kultas esmiškai turi daug panašumo katalikų apeigoms? Viešpaties vakarienė dvasiškam žmogui yra jo pamatu, ražančiausgi vartojimas yra pamatu paprastam tikėjimo žmogui. Išpažintis irgi ten vaidina svarbią rolę. Buddistų kulto daigtai kuone tie patys ką ir pas katalikus. Rukylas ir rukiškės tarnauja šventųjų paveikslų pagerbimui. Varpeliu duodama žinoti apie svarbiąsias pamaldos valandas. Taurėje randas Dievo kunas. Galiaus, visos apeigos panašios katalikų apeigoms iki tokiam laipsniui, jog misijonieriai, kurie XVIII metašimtyje veltui stengėsi atversti buddistus į krikščionybę, savo pranešimuose tvirtino, buk jie buddizme atradę "velnišką Kristaus mokslo perdirbimą, velnio pramantą, kad misijų pasisekimui pakenkus".

Bet skirtumas tarp buddistų ir krikščionių kultų visuomet ant tiek žymus, jog aiškiai matos jų tikėjiminių pagrindų priešingumas. Visųpirma tas liečia skaitlingus paveikslus, kurie pas katalikus yra tik simbolais, o budistai juos skaito apgyvenamais dvasių tų dievysčių, kurias jie išreiškia. Tas matomai yra pirmesniųjų Boenų tikėjimų liekana. Lygiai taip pat, kaip piktieji senesniųjų laikų laukinių žmonių, demonai, dievystės pasirenka sau bustus kurakliuk, ypatingai stovylose, parodančiose jų budus. Bet azijinis simbolizmas daug reališkesnis už mūsų; mes stengiamėsi dievinę galybę atvaizdinti rimta stovyla ir išdidum veidu, o buddistai tuoju tikslu vaizdina ant vieno kuno dešimtį galvų, arba šimtą akių. Antžmoginė galybė išreiškiama daugybe rankų, vaisingumas dideliu pilvu. Iš to paeina šitie baisūs stabai, kurie ne kas daugiau, kaip augštesnės galybės simbolai. Bet kadangi šituose paveiksluose apsigyvena augštesnės galybės dalelės, tai jie virsta tikrais dievais.

Po visa to nėra stebėtino tame, kad buddistai tiki esant galimu dievystėms apsigyventi žmogaus kune. Ir ištikro XIV metašimtyje jų visų buvo priimta dogmatas, sulig kuriuo pripažinama, jog augštesni dvasiškieji asmenys—žmoginiai kunai apgyvenami bemirtės Buddos sielos. Šitaipos Dalai-Lama,

tikrasis Tibeto popiežius ir karalius,—tai gyvas dievas ir apie šimtas kitų dvasiškų asmenų tą pačią ypatybę teturi. Jie nekuomet nemiršta. Jie "apleidžia savo nukaršusį kuną", kad tuojaus naują bustą išsirinkus silpname tik ką gimusio kudikio kune. Šitas dogmatas, deja, panaudojama blogan. Patsai Dalai-Lama jau du metašimčiai kaip nesulaukia suaugusių metų. Valdančioji partija visuomet pasirupina, kad jis kuoveikiausiai kuną apleistų ir jai nereiktų skaitytis politikos ir praktikos gyvenime su taip augštai pastatytu žmogum. Kiti "įsikunijimai" nuo šitų baisių klastų apdrausti, nes jų galybė nėra tokia didelė, kad jiems vieniems sprendžiamąją svarbą davus.

Dieviškoji siela, atrandanti sau bustą tik-ką gimusio kudiko kune, žinoma, gali jį rasti dar graikštesnėje medžiagoje: atidengiančiuose ją žodžiuose, iššaukiančiuose ją formulose ir parašytuose braižiniuose, reiškiančiuose šitas formulas. Tokiu budu malda, šventų formulų skaitymas buddistams yra ne paprastas meldimas, tik dieviškosios sielos dalies šaukimas. Ji negali buti neišklausyta. Juo daugiau ji kalbama, juo arčiau prisiartinama prie Buddos. Šitas įsitikinimas ir pagimdė tokią daugybę šventų parašų, randamų Tibete ant kiekvieno žingsnio, nuolatinį maldų murmėjimą su ražančių pagalba ir, galiaus, maldoms malunų išradimą.

Plačiai vartojama per penkis metašimčius formula ištariama taip: "Om-ma-ni-pad-me-chum". Tikintieji jos prasmės visai nežino. Jie žino tik, kad ji atstovi Buddą Avalokitą, Mielaširdingąjį, kurio įsikunijimas yra taip amžinas, kaip patsai Dalai-Lama. Ištariant ar skaitant ją pasiekiami susivienijimas su Dievu ir Bažnyčios galva. Šitas pasakymas randama visur savotiškomis raidėmis parašytas ant žiedų ir medalikėlių, ant kalnų paslaisčių milžiniškomis raidėmis nuo dviejų dešimtų metrų augščio, ir daugiau, išpjaustyta ant medinių indų, išlieta ant bronzinių vazų, atspausa ant gelumbių, ant ilgų popieros rutulių tukstančiais kartų. Ir vis dar visa to negana. Reikėjo dar šventų prašymų padarybą paskubinti ir padauginti. Taigi išrasta maldiniai malunai.

Šitie malunai susideda iš maždaug didoko ir gražaus bugno, kurio vidurys pilnas daugybės ženklų, ant kurių išrašyta po kuodaugiausiai kartų maldos, dažnai su kuodidžiausiais sutrumpinimais, kad vietos daugiau turėjus. Išlaikinė bugno pusė išrašyta tais pačiais parašais. Mašina yra sukama aplink gulsčią ar stačią ašį. Maluną pasukus visos parašytosios maldos atsisuka į Dangų prie Buddos. Mažyčiai naminiai malunėliai sukasi prie mažiausio palietimo, kaip vaikų tarškynės. Kiti gi yra tokie dideli, kad vienas žmogus negali pasukti. Tąsyk panaudojama budas panašus vaikų vartojamam vilkutį leidžiant. Ilga virvė apvyniojama aplinkui ašį ir paskui traukiama arkliu prie galo prikabintu. Vietose, kur to-

lydzio vėjas pučia, statoma tikrieji vėjiniai malunai, panašūs tiems, kurie kitur judėjiman varo pumpas. Ant upių ir upelių statoma vandeniniai malunai, kurie kasdien siunčia tukstančius maldų pas Buddą.

II.

Smulkių pinigų vartojimas šitoj šalyj gana ne-parankus. Tukstančio frankų suma pačiais stambiausiais pinigais—sidabriniais bruseliais šliurės išvaizda,—pergabnimui reikalauja gana druto vyro, kadangi sveria daugiau kaip 50 svarų. Dažniaus vartojamas kapitalas, bet sunkiaus sužiurimas, tai šešios dešimtys arklių ar jaučių, arba penki ar šeši dvikupriai kupriai, kokie du šimtai avių tukstančio frankų sumai. Kelionėje tokie pinigai nekažin-kaip parankūs.

Bet tokios didelės sumos vartojama svarbiose vaizbinėse apyvartose. Reikia žinoti, kad šitose šalyse pinigai turi sulyginamai daug didesnę vertę negu pas mus. Tukstantis frankų arba banda tokiai sumai lygi yra dideliui kapitalui. Paverstas į vaikščiojamą pinigą jis butinai atrodo perdaug dideliu. Pačios mažiausios vertybės apmokama šilkų šmoteliais, nosinės skarelės didumo, kuone visur vadinamais "Kodako". Juos įgabena chinai pirkliai, kurie turi didelius pelnus bemaitydami šituos šilkus ant galvijų ir kailių. Bet svarbiausiu kursuojamu pinigų, taip gi iš chinų pareinančiu, yra plytinė arbata, esanti podraug svarbiausiu gyventojų maistu.

Chinai šitą arbatą atgabena didelėmis apštimis, suvartodami jaunus arbatmedžio ugius ir pridėdami susitrynusius lapus, kurie į paprastą arbatą netinka. Šitas mišinys dedama po sunkiu slėgtuvu į formas turinčias plytos išvaizdą, apie dviejų ar trijų centimetrų storio ir dvidešimts ar trisdešimts pločio. Formos taipgi įspaudžia į šitas plytas firmos vardą. Šitos plytos taip kietos kaip akmuo. Norint kiek atsilaužti, reikia prisiskusti, ar kirviu atsikirsti. Šita arbata, nors ir menkesnės vertės, visai nebloga. Tokia arbata vidutinio gerumo pagal skonį nesulyginamai geresnė, negu visos brangiosios arbatos, pardavinėjamos Europoje. Tą pasakoja tikrieji žinovai. Turtieji Kiachtos pirkliai, sakysime, kurie, be abėjo, yra labjausiai išlepintais arbatos mėgėjais, geria plytinę arbatą. Ir ištikro, truputėlis šitos arbatos miltelių priduoda viralui puikų skonį. Plytinei arbatai prastą vardą suteikė tibetiečių ir mongolų jos vartojimo budas. Jie verda iš jos viralo. Mažytį arbatos šmotelį jie verda katilėlyj dvi valandas drauge su gera apštimi avių lajus, pridėdami žiupsnelį druskos, jai jos kuomet turi. Sunku įsivaizdinti šito buddistų viralo veikmę į nepripratusį keleivį, pamėginusį jį valgyti pirmu kartu. Jis jam atšoka greičiau negu jis spėja jį praryti. Bet apsiginklavus narsa ir širdies pykimą prašalinus keliais gurkšniais "araki", bjaurios degtinės padarytos iš

avių ar kumelės pieno, pamažu prie šito baisaus valgio priprantama ir juomi alkis nuvaroma. Čia nėra jokio pasirinkimo, nes nieko kita nėra.

Galima numanyti, kad įvežamos arbatos apštis yra didelė; menki pirmkščiai vežimapaikiai su ralais greičiaus keturkampais kaip apskritais, užkin-kyti bulium ar jaku leidžia numanyti sunkenybes ir palengvumą, su kuriais šito brangaus produkto pergabnimasis sujungta. Tibeto dvasiškija, kuri yra ir valdžia podraug, jau du metašimčiai tam atgal kaip pasirupino šita preke vaizbą paimti į savo rankas. Chinai įgabendami ją užmoka didelį uždą ir tas esti viena didžiausių Bažnyčios pajamų.

Baisus viralas, apie kurį jau minėjome, turėtų rodyti, kad žmonės labai neturtingi. Gal tas ir yra mūsų akyse. Bet jie dėlto neskaito savęs mažiaus laimingais. Arbatos viralas, prietam dar gerai užkultas. Kažin ar šitame šaltame ir nepaprastai šiauriam klimate galima būtų be riebaus maisto apsieiti. Tūkai tai vienintėlis ginklas nuo šalčio ir prazutingos saulės veikmės šitose augštumose. Tūkų valgoma labai daug, viralo gi likučiai suvartojama burną prausiant, kas neleidžia veidui nušalti ar nudegti.

Kiek iš šito galima numanyti, gyventojai nėra švarumo pavyzdžiais ir jais negali būti. Šitie žmonės savo kuną, burną ir rankas vandeniu prausia tik per dideles šventes. Prie purvų, budijančių šituos žmones, greitai ir pats pripranti ir ateini prie to, kad gėriesi jaunų motinų tibetiečių sumanumu, kurios savo kudikių apsaugojimui nuo persalimo, apsiuva juos iki pažastų šikšnos maišu, maž-daug mėšlo pridėtu.

Mongolai yra švaresni, nors jie klajoklių gyvenimui pasiliko ištikimesniais kaip tibetiečiai. Tibetinės jurtos, kuriose jie gyvena, lengvi, mediniai pėlčiai užtiesti tubu ir avių kailiais su apvalia skylė esančia dumtraukiu viduryj, turi taip maža daigtų, jai jose nėra jėrukų, kad, išskyrus visą daugybę blusų, ten yra tik žmonės ir jų vilaziniai drabužiai. Vakare vyrai, moteris ir vaikai visai nuogi aplink ūgnį sustoję perias.

Šitose higieniškos sueigose pasakojama kuofantastiškiausios buddistų pasakos ir perduodama keičiausi pirmkštės šamanybės prietarai. Demonai visuomet esti, bet išsikėlėjimui nuo jų lamos nevisuomet esti, bet išsigėlėjimui nuo jų lamos nevilus sakyti nelaimingiems demono apsėstiesiems, darodindami jiems, kad tik dievotumo stigmatas, menkos donios davė progą demonams juos apvaldyti. Išsigėlėjimui nuo demono apsėdimo gėdos jie šaukiasi šamanus, vyrus ar moteris, tikruosius pirmkščio tikėjimo likučius, kurie dar moka žavėti, taip kaip pas mus burtininkai gydą ligas, su kuriomis koktu kreiptis prieš gydytoją.

Greta su šitais žiniunais, kurie prie savo gydy-

mo visuomet prideda apščiai raganybės, nereikia užmiršt ir ląmų, kurie oficiališkai užsiima medicina ir kurie yra gerai su ja apsipaziņę. Nežiurint į tai, kad jiems žmogaus kuno pjaustymas uždrausta, jie smulkmenišku ir pastebėtinu tyrinėjimu įgijo tokią fiziologiško žmogaus kuno mechanizmo pažintį, iš kurios stebėtis reikia. Kas sako, jog racionalės medicinos mūsų europinio mokslo anapusyje nėra, tas maža težino. Svarbiausiu dalyku yra išgydyti, o ne patologijos akyčių terminologiją žinoti. Nors tai būtų sunku tikėti, gydytojais—lamos, pačiupinėję ligo pulsą ir pažiūrėję jam veidan, stato pastebėtinai griežtas diagnozas, ir, kas dar svarbesnio, išgydo ligonius su neintikimu įsitikrinimu, prirašydami jiems kokį nuovirulį, ar tiesiog uždėdami rankas, su sugestijos pagalba. Aš mačiau kaip praeidavo drugiai, kurių pas mus niekas neišdrystų gydyti hipnoza. Nuomirulis jiems tik patįs menkniekiai. Jie sumažina kančias ir daro net labai svarbias operacijas ir neretai pasekmingai.

Vertė J. Laukis.

Filantropija.

(KAIPIR FELJETONAS).

Filantropija tai menas mažais nuošimčiais atlyginti liaudžiai už pirmiaus užkrautą ant jos uždą, vadinamą pragyvenimo brangiu, reikmenų kaina ir t.t. Filantropija užsiduoda pramonystės vadovai tam tikrą gyvenimo laipsnį pasiekę, nuo kurio jie mato, kad visas pasaulis aprėpti jiems nesiseks ir kad jau įgyto didelio gabalo sieros gadynėms šaldyklon padėti negalima.

Filantropijos tikslų esama daug ir visokių. Svarbiausiais stumikliais yra sąžinė ir daugelis universitetinių katedrų akytėms tyrinėti, kaipo busimųjų kartų gerinimo pamatas, ar kitas kokis kyšius šventam Petruui ir užrašinėjančiam angelui esti išeiğa ilgo galvojimo apie kainą žibalo, ledo, mėsos, gelumbių, vatos ir perkelių. Antru nepaabejotam tikslu yra pasigarsinimas, arba noras perkeisti žmonių suoprotį apie filantropininką iš išreikšto karikatūromis jo Plutoninės Didenybės, sparnuoto, posnaguoto ir šakevuodegio paveikslo į gerą svajojantį senelį, apsikabinusį savo golifinį kuoką, su septintadienio mokyklos bertainraščiu, anukais, milo kantapliais ir šviesos ratu viršui galvos.

Filantropijos kartais griebiamasi dėl upo inkyrumo, kur atsitikusį nepriteklių filantropininkas nubraukia visuotinu kainų pakėlimu.

Kas atsieina geistinumą filantropija užsiduoti, tai multimilijonierių nesusitaikoma; bet aplamai sakoma,

kad magnatui, kol jis gali, geriau yra filantropuoti. Kiek po jo mirčiai našlė įsteigs švietimo tarybų, universitetinių katedrų, techniškųjų įstaigų, karžygiams fondų ir viešų skaityklų, apie tai nėra nei kalbos. Taip pat prie antros gentkartės visuomet lieka ir chorininkės.

Nauda iš filantropijos tokia: valstiečiai moka mėsos svarui centu brangiau ir už tai dykai gauna pasiskaityti Carnegie'o Instituto biuletiną apie "Plaukų ilgio paveldėjystę pas jurų kiaulaites ir jų veikmę į tyrą vaisos akyčių teoriją"; arba gauna rytmečiais mažesnę ledo šmotelį, jai vakarus gali praleisti beskaitydami apie "Įvairiavimus ir santikiavimus pas vėžius", arba apie "ritminius pulsavimus pas skifomeduzas".

Ar filantropai eis į dangų, tai painus klausimas. Neatrodo, kad du ar trys milijonai duoti dovanomis žymiai padidintų auksinės adatos ausį. — Iš "Life".

* * *

— Žiurėk, ana bedarbiai!

— Matau. Tikrai, koki jie sugriuvę, be dvasios, surugę žmonės. Argi negalima jiems kaip pagelbėti?

— Kurgi ne, tikrai galima, bet, kaip pats gerai žinai, ką nors išmintingo daryti nėra geistina.

— Aš nieko tokio nežinau. Išmintingu daigtu būtų davus jiems darbas su prideramu atlyginimu ir aš nematau nieko geistinesnio kaip duoti darbą tiems, kurie dirbti nori.

— Stebiuosi iš tavo nežinės. Bedarbiai butinai reikalingi civilizacijai.

— Tikrai čia jau klysti.

— Sakai klystu, pasižiūrėkime. Jai visi žmonės dirbtų, tai bedarbių nebutų. Tame aš neklystu.

— Aiškus dalykas.

— O jai bedarbių nebutų, tai nei straiklaužių nebutų darbininkams sustraikavus, ar ne?

— Tas tiesa.

— Taigi, darbininkams sustraikavus darbdaviai arba turėtų nusileisti darbininkų reikalavimams, arba dirbtuves uždaryti.

— Taip.

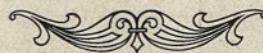
— O kadangi mažas pelnas yra geresnis kaip neturėjimas pelno visai, tai darbdaviai savo dirbtuvių neuždarytų kol paskutinis galas neateitų.

— Tikrai taip.

— Tokiu budu darbininkai taip pasipustų, kaip dabar darbdaviai kad pučias, o darbdaviai sušvelnėtų taip, kaip dabar darbininkai kad yra švelnus. Ar supranti?

— Suprantu. Tai būtų baises padėjimas.

— Taip darbdaviams.

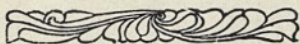
Jie ateina.

Kuomet sopuliai tylą krutinėj',
 Kuomet verkti nustoja širdis,
 Kuomet dvasiai viltis pasirodo,
 Kad gyvenimo žaizdos užgys, —
 Jie ateina, jaunystės dievačiai,
 Su dainom's, su graziom's, su juokais...
 Ir aprimstančių dvasių išnaujo
 Pragariniais sujudin' skausmais.

Ir vėl kančios prasided' išnaujo.
 Primanyčia,—išeič į laukus,
 Ir tenai, susigniauzęs sau širdį,
 Išmatuočiau vienatvės takus.
 Gal tenai aš, pabėgęs nuo jųjų,
 Prie gamtos prisiglaudęs kruties,
 Sau ramybės šaltinį surasčiau
 Ir vėl pinčiaus' vainiką vilties!...

I. III. 1912.

Karolis Vairas.

Ir vėl...

Ir vėl... ir vėl tos baisios šmėklos...
 Tos ilgos naktys begalinės...
 Ir vėl širdies pasiutęs skausmas,
 Ir vėl dejavimas krutinės!...

Buvau aprimęs valandėlei,
 Nešiau ant aukuro svajonę...
 Ir iš manęs kitiems jau kilo
 Save pamiršusi malonė.

Det štai—nutruko. Kur ramybė?...
 Kad jos nors kiek... Tik lašas vienas...
 Bet nēr, prieš ką beprasijuoktų
 Tos mano liudnos, pilkos dienos...

Apleistas, vienas, lyg tas beržas,
 Kirtimuos' liudnas užsilikęs...
 Ar lyg kalnelis ant dirvono
 Nuo karščių vasaros nuplikęs!...

Karolis Vairas.

Ilgėjimos.

Šių eilių autoriaus nebėra gyvo. Dar nespėjęs apsi-reikšti, patobulinti savo talento, neturėdamas tvirtesnės dvasiškos paramos, neprielankių aplinkybių apsuptas, pats vi-lios tvirtybės nustojęs, nusinuodyjo karboline rugštīm Chi-cagoje kovo 1 dieną. G. B. Raitelis—tai jo slapyvardis, tikras jo vardas—Gasparas Baltakys. Sulaukė vos 23 metų amžiaus.—Amerikoje dirbo kaipo zeceris, kitą-syk redagavo *Amerikos žinias*. Trejetas jo eilių tilpo *Laisv. Min-ties* N20. Taisyklingumo jo eilėms ne vienur truksta, bet užtai jose yra nemaža jausmo ir vaizdingumo.—*Red.*

Kad atskyrė mane
 Likimas rustingas
 Nuo gražybių gamtos,
 Tapau nelaimingas...

Skestas miestų migloj
 Kasdien aš svajoju,
 Kad sugrįžus ir vėl,
 Kur kitkart buvojau.

Ir dar sykį tenai
 Ant kranto Šventosios,
 Užsimąščius giliai,
 Klausyt bangų josios.

Ir nuo dvasios skausmų
 Ramiai atsilsėti,
 Ir iš sielos jausmų
 Dainą ten sudėti.

G. B. Raitelis (Baltakys).

Serenada.

Vakaras tylus... Mažas vėjelis
 Tik-tik ką dvelkia;
 Skaisčiai žydėjęs jaunas ziedelis
 Akutę merkia...
 Mieloji mano, ko užsimąščius,
 Ko-gi nuliudus?

Mėlinam' danguj šviesios žvaigždėlės
 Jau žiburioja,
 Mainingoms spalvomis jųjų akelės
 Tvyksi, zydroja.

Balzgans mėnulis spinduliu savo
Užgavo žemę;
Plačiosios slėnis ir miškas tankus
Niukso aptemę.

Paviršį upės balsgana migla
Yt tinklu driekia;
Širdis, sušilus vakaro tyła,
Padanges siekia.

Rasos lašelis, kad mėnuo šviečia,
Toli blizgena;
Upės srovelė ant kranto kviečia,
Tyliai teškena.

Kuomet užmeiga, siela mintyse
Gan įvairingus
Mato paveikslus savo akyse,
Bet... ar teisingus?
Mano mieloji, ko užsimąščius,
Ko-gi nuliudus?
G. B. Raitelis (Baltakys).

Karolis Vairas.

Sėtono Ašaros.

(Legenda).

Pas Dievą atėjo Šėtonas. Linksmas, daug nelabo pasaulėj pridaręs. Atėjo pasigirtų prieš Dievą ir papasakotų, ką nuveikęs žmonėms baisaus.

Atėjo ir sustojo prieš sostą.

— Tu, mano priešė, ką pasakysi? — užklausė Dievas. Užklausime jautėsi negalėjimas užbėgti nelabiems savo priešo darbams.

Šėtonas apsidairė. Žiūrėjo, ar jį girdi Dievo angelai, kuriems buvo pavesta sergėti žmonių dvasios ir laimė.

— Aš daug padariau. Aš milijonams žmonių paliečiau keikti tave. Kitiems milijonams žmonių liečiau eiti į kruviną karę, kad vieni kitus išžudytų be jokio reikalo ir be jokios priežasties... Turtingiems aš liečiau skriausti bėdiniuosius... Bėdiniamsiems įkvėčiau keršto jausmus... Supjudčiau brolius su broliais, seseris su kėliau prieš seseris, vaikus apginklavau prieš tėvus... Tėvai keiks tas naktis, kuomet vaikus pradėjo, o vaikai prakeiks tas valandas, kuomet juos pagimdė motinos, sopulius kentėdamos...

Šėtonas pabaigė ir apsidairė, kokį efektą jo pasigyrimas padarė ant klausytojų, susirinkusių palei Dievo sostą.

Visi nuliudo. Nuleido galvas. Tylėjo. Dievo veidu klaidžiojo šypsa. Šėtonas triumfavo.

— Ar tai viskas?—užklausė Dievas.

— Taip, viskas...

— Nieką nepamiršai?

— Kam klausai?—nusistebėjo Šėtonas.—Juk tavo visi angelai neatitaisys tō, ką aš vienas padariau! Dievas nusišypsojo.

Tuokart Šėtonas pamastė ir ėmė pasakoti. Štai ką Šėtonas papasakojo.

— Dar aš padariau vieną dalyką. Bet jis nežymus... Nemanau, kad jis būtų vaisingas pasekmėmis... Aš suardžiau daugelį—daugelį šeimynų... Ir nė vienos man nebuvo gaila. Vienose jų aš išvariau vyrus iš jungtvių lovų į paleistuvystės namus. Jie ėjo ir džiaugėsi, manydami gera darą sau ir savo moterims... Kitur, vyrus nuvedęs pas svetimas moteris, jų pačias nuvedžiau pas kitus vyriškius, kad svetimpatalautų vyrams svetimpatalaujant kur-kitur... Sumaišiau aš jų kraują, šimtus ir tukstančius jų padariau pertat nelaimingais...

— Ir tu tikrai nepasigailėjai tai daręs?

— Ne...

— Ir ašarų nematei? Ir kančių netēmijai?

Šėtonas ir vėl pamastė. Po valandėlei tarė:

— Mačiau. Tēmijau... Tai buvo vienoje šeimynoje... Aš išvedžiau iš namų moterį... ji ėjo į darbą, kad vyrą bedarbį papenėjus ir apsiautus... Jai nėsant namie, vyras, savą ištikimybę pamiršęs, tyrumą po kojų paminęs, savo ir savo pačios sarmatai atidengė svetimos moters sarmatą... Aš jį gundžiau. Jis mano pagundą paklusniai sekė... Iš to gimė kudikis... Paskui pasitaisė jojo ir jo pačios gyvenimas. Gyveno gerai. Ir jis, ir-gi mano gundomas, įsivedė į savo namus ir sugulovę, su kuria svetimpatalavo ir su kuria kudikį prigveno, ir liepė savo tikrai moterei arba gyventi sykiu... arba eiti, kur akis žiuri... ir tarė jai: "aš tave myliu, kaip draugą, bet ne kaip pačią... anoji yra mano pati, ir aš esmi anajai vyras"... Ir to žmogaus tikroji pati, sugniauzė savo jausmus, pabučiavo savo vyro sugulovę ir jos kudikį ir tarė: "gyvenkita... aš jį myliu ir štai iš meilės nudžiusiu..." Ji išėjo iš namų ir numirė...

— Ar tai viskas?—užklausė Dievas.

— Taip. Ir aš verčiau...

— Ko?

— Man pagailo suardyto tyrų žmonių gyvenimo... Aš ardžiau milijonus gyvenimų, žudžiau milijonus žmonių, liečiau kraują didelių-didžiausių armijų—man nebuvo gaila... O tų karvelių išardyto lizdo pagailo... Ir aš verčiau...

Ir Dievas liepė Šėtonui pasilikti drauge su angelais palei sostą.

Rimošius

Vasilkai.

(užbaiga).

Jinai atsikėlė ir baisiai neužganėdinta savimi ėjo išlėto atgal į kamara.

Jau nieko daugiau nesitikėjo, tik juoda neramybė dar labjaus suspaudė jai širdį.

Tos pačios juodos sienos, tie patys suversti betvar-kėje baldai. Šviesa iš langelio erzino ją. Paėmusi kokį tai rubą, uždengė jį, kad pasislėpus nuo tų aiškių spindulių.

Lyg kas ir subruzdavo už pečiaus, ar prie lovos; net nusidavė, kad girdi dusavimą. Sušuko. Niekas, o niekas neatsakė. Stačiai ėjo į kampa, apičiupa graibė, žiūrėjo, bet nieko nesurado. Jai tik taip nusidavė. Tarytum papūtė šaltas vėjas; pakratė ją šiurpis, buvo nejauku nuobuodu, nemalonu... Kelintą jinai jau naktį nemiega, kelintą jau dabar dieną vargsta? paklausė savęs ir iš klausimo atsirado vėl klausimai.

— O kodėl ji negali miegoti taip, kaip pirma, ko jinai taip nusigando ir kas jai atėmė ramumą, suardė gyvenimą? Glaudės į kampa, apsisupo antklode—keistas šaltis painiojo jai mintis ir virpino kuną.

Ar-gi ji viena negali gyventi, jaigu jau jis ją pametė?—Pametė—pametė didelis čia daigtas!... ir nereik, ji ir viena vargs. Nebežiūrės daugiau nieko, o keliaus sau viena ir bus druta. Juokai. Nugąsdino. Išsiziojo, šaukė, ir nuėjo, palikęs... Usus užsiraityk, tuos savo geltonuosius, geriau bus... štai—nudribę... Suspingsėjo ausyse. Prasiblaivino ir susigriebė, ištarus ne tai, ką norėjo. Atsiduso, nužengė nuo lovos ir nuėjo pažiūrėtų kudikio. Papenėjo, paskui rupestingai užklostė.

— Tas, lyg ir ne tas, ir kam jis jai?... Ar jinai džiaugias dabar su juom, su tuom savo kudikiu?

Silpna jai buvo stovėti, atsigulė ant lovos.

— Kokios-gi jos čia nuodėmės buta: ar ne jinai pati pagimdė? Tik liuosesnė buvo. Suvis laisva. Kas jai tasyk galėtų kelią užstoti! Bene jinai pirma ir paskutinė. Kiek jau girdėjo, ką... Pasipurtė. Net pati savęs nusigando—tik su ja kas negero daros. Ką jinai pradėjo manyti? Kad bent greičiau švistų nors karta!

Užsimerkė—taip karšta alsuoti. Toks mėlynas dangus, ir vis šilta, šilta. Dėlko mėlynas? Aš nenoriu! Tai kad šiursena lapai, tai kad jūda šakos! Tai-gi nuo ko tai? Bene vėjūzis. U-ha! Ir ją kartu pasupa su šakomis...

Tai tau—argi tai mėlynas dangus? Juk tai vasilkai, —jos vasilkai. Tai ko jie bįra? Ir viens ir kits—kruvomis. Na, na, jau ir ją užslėgs. Tai daugybė. Ir vis bįra, ir vis ant jos.—Nereik jau. Gana. Nereik! Kieno tai ranka? Štai, jos rankoj... Dievai, juk tai

jis žiuri ir patiesė jai ranką.—Taigi jau eikš! Eikš, aš nebeapyksiu...

Rodos, žiuri ir vis slepiasi už galo lovos. Yt mažas. A?... Kas jam. Nugi... Kruvina kakta, taip giliai pramušta. Tai vargai. Ir kraujas varva, teka per akį, per skruostą. Oi, Dievulėli. Vis kraujas...

Keistai, aštriai sugirgzdėjo duris—ji gerai girdėjo; kas tai neaiškiai, rusčiai kalba.

— Tik jau ne jisai... Ji, turbūt, per sapną ką kitą matė: kamaroj nieko nėra. Ir jinai aiškiai viską mato kamaroj ir supranta, kad tai nieko, tik jai nesveika.

— Kaip kokį ponį ir voliojas! Kad padėtų ką—tai jos nėra. Tik ilgiau taip negal buti! Kaip namie. Na, tu Dieve, ir toks dribsojimas, tik jau gėdą turėtum.

— Kas gi tai...—Taip, tai jos šeimyninkė. Apsižvalgė. Pasisstengė atsikelti, bet ją tempte-tempė, traukė atgal. Kamaroje buvo koks tai nesveikas, skystas bliškumas. Šviesiau darėsi: švito.

— Kaž kas negerumai užėjo, tamsta...—pratarė, sumišus.

— Et vis jums negerumai. Šiandien negerumas, rytoj negerumas. Tingit dirbt. Prisijodot, o paskui...

— Argi aš tingėjau. Eisiu tuojau, tuojau. Tokie rupesčiai, o tamsta...

— Na jau, na. Rupesčiai, da mat lepinsis čia. Sykį sugriešijai—ir gana jau. Gana, sakau. Nustok bliauti. Kleckus eik padėk dirbti pusryčiams, geriau bus. Gal manai, kad man čia malonumai dėl tavęs? Tik aš tau pasakau, kad taip ilgai negalės buti. Mane vis klausia, kur tu esi, o ką aš turiu daryti? Pati jau suprask, kad dvare—ne vieta. Prisikaršink kur kitur, pas tėvus ar ką. Tik ne saviškiai čia... Na, ką jau, negali—negali. Žmogus negyvulys,—nevarysi. Te velyk, užsrėbk...

Ir šeimyninkė, apysenė, neaugšta žmona, pri-siartino prie lovos ir padavė puoduką arbatos ir ra-gaišį.—Kartais ir piktumas paima žmogų už tas jusų kvailystes. Gal manai mažai ermiderio dėl tavęs dva-re?... Juk štai—“tavasis”.

— Ką jau ir pasakoti! Prasiidėjo patįs darbai, o darbininkas ar taip lengva gauti? O-ho, šią gadynę!... Tas išeis, tas,—kas bedirbs? O jaigu da vogtinai pats geriausias bernas išeina?... Ponas kuo nepasiuto! Ant visų šaukė iš piktumo, ir ant taves: atstatyti ją tuo-jaus, kad nė duko nebutų! Gerai, da šventa diena, tai pati ponija išsivadino jį važiuoti į bažnyčią, o arkliai jau stovėjo pakinkyti... Išties, ar nepikta? Dar išvilko bezlėpyčia ir visus rubus, ir algos, sako, daug buvo išėmęs...

Iš kalbos šeimyninkės mažai ką suprato jos ap-svaigusios mintys, bet vienas dalykas jai pradėjo aiškėti: jos da mažutė viltis, kad gal “jis” da priglaus ją, suvis jau pradėjo tirpti, tirpti, suvis jos nebliko širdy; tik šaltas nepermaldujamas nusiminimas. Dabar ji viską galėtų padaryti...

— Poniutė, pašaukė įkišusi per duris galvą mergelė, prašom duoti miltų buizai veršiams uždaryti. Seimyninkė atsikėlė ir išėjo kartu su mergaite.

O jinai ramiai, suvis ramiai, geria arbatą ir godžiai kramto duoną. Laukė šukauta ant arklių: tur but, vyrai ėjo artų.

Kaž kas sugniauzė širdį. Skubiai padėjo puodelį ir sviruodama prisiglaudė prie sienos.

— Paliko. Nusigando. Savo vaiko nusigando! Manęs...

— Juokėsi ilgai, sunkiai, su skausmu.

— Pamokino, nors kartą atvertė mane į protą. Na, ką dabar begalėsi ar dar kvailiosi ilgiau?—su ironija klausė savęs.

Tai kas, kad viena?—Pražuti bus lengviau. Kas gi ją belaiko? Kas čia kalba? Atsigrėžė apsižvalgė—nieko. Tyla.

— Nors ir ta, Agnieška—išpradžių baisu, mergužė, sako... o kas ten tokio—gabalas mėsos... Ar geriau, kad visą amžių painiojas, kliudo sau ir kitiems? Et, kvailos bobos! Tegu sau juokais kalbėjo, o ar ne tiesa? Lyg tyčia ir jai tas atsitiko... Susimylėk, Dieve... O kieno jis?... Kam jiemdviem skirties, bene jam geriau bus vienam ant svieto? Užėmus kvapą, ilgai stovėjo, tartum ko tai klausės. Visa degė karsčiu, drebėjo. Paskui tyliai, tyliai paėjo iki durų, pravėrė jas, bet tuojaus taip-pat tyliai nuėjo atgal ir vėl prisiglaudė prie sienos.

— Nieko nereikia. Ne vis lygu? Juk jos nebus—o jis kam pasiliko vargti? Iškarto ir tuoj,—pro sodną, kad nieks nepamatytų... Dabar nenusigastų... Juk sodne nieko nėra... Sunku, tartum krutinė plyšta. Tarytum visos geros ir negeros spėkos prieš ją stovėjo, bet ji nenorėjo nieko manyti. Jo nematė, tik lova, tik balta drobulė ant jo. Gal jis ir beto negyvas? Geležinė ranka laiko ją. Ir tik staigu sprustelėjo ir ji, laikydama priešais save pagalvę, griuvo tiesiai ant lovos, ant baltos drobulės, ant jo...

Sustingo. Nejudėjo. Aplinkui užė. Ji vis nejudėjo. Kiek laiko praėjo—nežinojo. Staigu, lyg kas būtų trenkęs jai per galvą, kojos palinko, ir ji pargriuvo ant aslos, ir nutraukė laikytą suriestuose pirštuose pagalvę.

Praslinko kokie tai tamsūs ilgi šešėliai; atmerkė akis ir pirmiausiai pamatė skarmalus ant lango. Gerklėje buvo labai kartu. Norėjo ką tai atminti, šaltas vėjas švilpė tarp šiaudų stoge, subeldė koku tai daigtu ant lubų. Visai šviesu. Viską užmiršus, tik greičiu-greičiausia skubėjo dasilytėti jo kojelės. Nutiesė drobę nuo jo.

Raudonas ir vieną rankelę uždėjęs ant akies, o kita akim per primerktas blakstienas žiuri ir tartum berupestingai šypsos... Pratiesė drebančią ranką į jį, ir, dar nedasilytėjus, ranką įgėlė mirties šaltis, jinai pati tai padarė!

Kas tai turėjo buti su ja? Ji pati nežinojo, kas su

ja dedas. Sugirgzdėjo durys, sunkiai įžengė į kamara jaunus vyriškis. Buvo paniuręs ir rankose gniauzė kepturę.

— Tai, mat, kaip buvo atsitikimas... Aš maniau. Aš jau buvau išėjęs. Negerai padariau, amžinai bučiau nusidėjęs prieš tave. Pats biesas buvo apsėdęs ir visa painiojo. Taip ir manau: Paliksiu aš ją, tesizino sau viena. Kitaip negal buti... O kas man buvo, išėjus. Kas mintis tai tu, kas žodis—vėl tu. Vis stovi ir stovi akyse. Tiek tik ir galėjau manyti, ką apie tave. Negaliu atsiskirti nei užmiršti. Jau toli nukeliavau, o paskui lyg tas prakeiktuolis, kad pradėsiu bėgti atgal, tik greičiau, regis, pas ją atsidurti, kad ją tik greičiau pamačius. Jaigu jinai man visą laiką kaip angelas buvo, tai nepavarys ir dabar, kaip tą šunį. Tokia man geriausia visada buvai. Nežinau, ką padaryčiau atgailai...

Ir to jaunikio, darbo žmogaus įvargęs veidas užsidegė širdingu didžiu gailesčiu ko tai nesugrąžinamo, ir jo akys suvis nepratusios prie ašarų, regis, apsi-vilgė dabar...

Jis stovi susikuprinęs ir stengiasi žiūrėti dar žemiau į žemę. Paskui dar prisiartino prie jos, o jinai—jinai žiūrėjo į jį bejausliomi šaltomi, stiklinėmi akim ir nieko nematė...

Victor Hugo.

Vertė Žemės Vaikas

Notre Dame de Paris.

(Paryžiaus Švenčiausioji Panelė).

ROMANAS.

(tąsa)

Visos trys tylėjo ir akyvaizdoje tų didelių kančių negalėjo žodžio ištarti. Jos norėjo atsiklausti, lyg kad but atsidurusios Didįjį Ketvergą bažnyčioje.

Pagaliaus Žerveža, labai žingeidi ir pertai ne taip jautri, pašaukė užsadarėlę:

— Sesuo Gudula!

Šaukė trimis atvejais. Ši nesijudino ir atrodė apmirusi. Paskui ir Udarda pašaukė:

— Sesuo Gudula! Šventoji sesuo Gudula!

Taip pat tyla ir apmirimas.

— Keista moteris! — tarė Žerveža.

— O gal ji apkurto? — pastebėjo Udarda.

— Gal apjako?

— O gal ir numirė? — pridėjo Maeta.

— Vis-gi reikia palikti jai kleckas,—tarė Udarda.

— Bet kaip ją prikelti?

Tuom tarpu ir maziukas Estaš užsimanė pažvelgti į langą. Moterims pasitraukus į šalį, užsilipo ant karnizo, pažiūrėjo į vidų ir sušuko:

— Mama, žiūrėkit, ką aš matau!

Suskambėjus skaisčiam vaiko balseliui, užsidarėlė krusterėjo. Ji greit atsigrėžė ir, nustumusi nuo veido plaukus, įrėmė į vaiką savo nustebusias ir sopulingas akis. Bet visa tai netruko ilgiau, kaip vieną akies mirktelėjimą.

— Dieve! — sušuko ji, vėl slėpdama savo galvą ant kelių, o jos balsas, rodos, draskė visą jos krutinę. — Kad nors nerodytų man svetimųjų.

— Sveika, tamistėle! — pratarė vaikas su paprastu jo amžiui žiaurumu.

Vis-gi tai prikėlė nelaimingąją moterį. Ji pasitampė savo sustingusius sąnarius ir pratarė, drebdama:

— Kaip baisiai šalta!

— Bėdina moteris! — tarė Udarda. — Gal nori, mes tamistai atnešime ugnies?

Ji pakratė galvą.

— Tai išgerk šito skystimo, sušils, tęsė Udarda, paduodama jai mažą butelaitę vyno.

Ši vėl atsiskakė ir pratarė, akyvai žiūredama į Udardą:

— Vandens!

— Ne, išgerk verčiaus vyno, spyrėsi Udarda.— Pamįslyk, juk dabar sausio mėnesio speigai, o kaip išsigersi vyno ir užsikąsi, sušils ir bus lengviau.

Ji atstumė ir vyną ir užkandį ir tarė:

— Juodos duonos!

— Paimk mano skarelę,—atsiliepė geraširdė Žerveza, — man ir taip šilta, o tamistai bus pravartu apsisiausti.

Užsidarėlė nuo visoko atsiskakė ir tarė:

— Duokit maišą.

— Reikia, pagaliaus, kad tamsta žinotum, jog vakar buvo šventė, — paaiškino Udarda.

— Aš žinau tai, — atsakė nelaimingoji. — Štai jau antra diena, kaip negaunu nė lašo vandens.

O patylėjusi pridėjo:

— Šventė, o apie mane ir užmiršo. Ir gerai padarė. Kam jie turi atsiminti mane, juk ir aš viską užmiršau. Pelenai atvėsta, kuomet anglis baigia gęsti.

Ir, tartum nuvargusi tąja savo kalbą, ji vėl nuleido savo galvą ant kelių. Geraširdė Udarda, pamįslijusi, kad paskutiniuose žodžiuose Gudula mini orą, užklausė:

— Tikrai gal nori, kad atneštume ugnies?

— Ugnies? atkartojė užsidarėlė. O ar sušildysit su ja mažutėlę, kuri jau penkioliką metų guli zemėje?

Ji drebėjo visais savo kūno sąnariais. Žodžiai skambėjo, akys blizgėjo, ir ji pati priklaupė. Staigu ištiesė savo rankas į vaiką ir sušuko:

— Nuneškite jį, paslėpkite! Tuoj ateis čigonai!

Ir perpuolusi kniupščia ant aslos, ėmė mušti galvą į plytas. Tris draugės pamįslijo, kad ji jau miršta. Bet po valandėlei ji pasikėlė ir nušliauzė į vidų. Nebematė jos iš lauko, tik girdėjo ją verkiant, kasžinką bučiuojant ir mušant galvą į sieną. Paskum po vienam stipriam smūgiui, nuo kurio visos trys moteris sudrebėjo, visa kas aptilo.

— Ar tik ji neužsimušė? — atsiliepė Žerveza, atsidrąsindama pažiūrėti už grotelių. — Sesuo, sesuo Gudula!

— Sesuo Gudula! — atkartojė Urdarda.

— Dievulėli, ji nebekruta! — sušuko Žerveza. — Nejaugi ji mirė? Gudula! Gudula!

Maeta, visai netekusi žado iš persiėmimo, vos atsipeikėjo ir pratarė:

— Palaukite!

Ir, pasilenkusi prie lango, sušuko:

— Paketa! Paketa Šantfleri!

Kudikis nebūt galėjęs labiau nusigąsti, petardai plyšus, kaip persigando Maeta, pamačiusi, kokį įspūdį padarė tas vardas.

Užsidarėlė sudrebėjo visu kūnu, paskui pašoko ant kojų, pribėgo prie lango su tokiom degančiom akim, kad moteris ir vaikas atšoko nuo lango.

Rusti užsidarėlės stovykla prisiglaudė prie lango grotelių.

— O-o! sušuko ji, baisiai kvatodama. Tai čigonė mane šaukia!

Tuom tarpu scena, įvykstanti pas pajuokos stulpą, patraukė savęs į jos domą. Ant jos veido pasirodė išgąstis, ir ji, ištiesusi savo liesas rankas ir priekį, sušuko, tačiau suriko:

— Tai vėl tu, čigone! Tai tu mane šauki, vągile vaikų! Tad būk-gi prakeikta, prakeikta, prakeikta!

III. AŠARA UŽ LAŠĄ VANDENS.

Tas jos klyksmas buvo, taip sakant, ryšys tarp dviejų vienu laiku įvykusių scenų: viena, kurią jau aprašėme, pas Žiurkių urvą, o kita pas pajuokos stulpą. Pirmąją žiūrėjo tris moteris, antrąją visa gauja žmonių, iš visų miesto dalių skubėjusių susirinkti pas kartuves. Minia gana kantriai laukė nuo pat ryto. Ji apžiurinėjo akmeninį tiltelį, panešėjusį kubui, dešimt pėdų augščio, tuščiam viduryje. Keli laiptai vedė prie viršutinio ploto, ant kurio buvo pritaisytas didelis medinis horizontališkas ratas. Prie to rato budavo pririšamas baudžiamasis, suveržus jam rankas užpakalyje. Ratas sukinėjosi aplinkui, ir baudžiamasis budavo matomas visiems iš visų pusių. Tatai vadinosi sukinėti prasizengėlį.

Atėjo ir baudžiamasis. Jis buvo pririštas užpakaliu prie vežimo. Kuomet jį pririšo prie rato ir pradėjo sukinėti, publika ėmė juokties: visi pažino Kvazimodą.

Tikrai tai jo būta. Keistas supuolimas. Šiandien jis sugrįžo ant to pat plečiaus, kur vakar minia sveikino jį, kaip bloznų popiežių. Vienok nė publika, nė jis pats apie tatau nepamįslijo. O Grenguardo su jo filozofija šičion nebuvo.

Imta mušti bubinus. Visi nutilo ir apie baudžiamąjį sustojo sargyba. Kvazimodo buvo ramus, nors jis vesta, stumdyta, kumščiota. Jį paklupdė ant medinio rato, nuvilko iki juosmeniui drapanas ir surišo ypatingu būdu. Jis vis buvo ramus, tik tarpais sunkiai atsidusdavo, lyg surištas veršis, nukoręs nuo vežimo galvą.

Minia, pamaciusi nuogą jo kuprą, pasileido kvatoti. Tuom tarpu greta jo sustojo urėdiškai pasirenkęs tvirtas petingas vyras, kurį visi žinojo; tai buvo prisaiķintasis teismo budelis, Šatle Pjerà Torteriu.

Jis pastatė klapsidrą, pripildytą raudonų smėliu, paskui nusivilko švarką ir pasiēmė į ranką ilgą ir laibą brūklį. Šikšnos buvo išteptos, baltos, sumazgiotos mazgais ir ant galų turėjo geležinius nagus. Užsiraitojo dešniosios rankos rankovę iki pat pečių. Pagaliaus treptelėjo su koja, ir ratas pradėjo sukities. Kvazimodo krupterėjo ir nustebo, kas vėl prajuokino minią.

Kada ratas taip pasisuko, kad buvo paranku suplakti per nugarą, budelis iškėlė brūklį ir laibi diržai, tarsi ķinžalai, nupuolė ir prikibo prie nelaimingojo pečių.

Kvazimodo kilstelėjos, lyg netikėtai prikeltas iš miego. Dabar jis jau suprato, kame dalykas; ėmė raityties savo virvėse. Netikėti smugiai dar labiau iškreipė jo veidą. Vienok jis neišleido nė garso, tik kraipė galvą, tartum pažėistas jautis.

Smūgiai puldinėjo vienas po kitam. Ratas vis sukosi. Neužilgio pasirodė kraujas, ir plonytėmis srovelėmis pradėjo tekėti per kupriaus nugarą. O diržai šlakstė kraują į minią.

Iš pažiūros Kvazimodo atrodė, kaip ir pirma, nieko nebojās. Išspradžių jis stengėsi paliuosuoti rankas. Jo akis degė; raumenis buvo baisiai įtempti, diržai, kuriais jam surišta rankos, įsitempė, bet netrūko, nors tratėjo. Paskui pasiliovė besistengęs, veidas liko be jokios išraiškos; primerkė savo akį, galvą nuleido ant krūtinės ir aptilo, nebejudėjo. Rodėsi, kad jis nieko nepaisė, nieko nejautė: nė kraujo, kurs gausiai tekėjo per jo nugarą, nė smūgių budelio, kurs įsiuto, užuodęs ir pamatęs kraują...

Pagaliaus juodai pasirengęs raitas įrėdnis pakėlė lazdą, kurią laikė rankoje. Budelis sustojo. Ratas pasiliovė sukities. Kvazimodo pamazi atmerkė akį. Plakimas pasibaigė. Du budelio pagalbiniku numazgojo nuplaktojo nugarą, nutepė ją tepalais ir pridengė gunia. Budelis tuom tarpu kratė nuo brūkliaus kraują.

Kvazimodos bausmė tuomi neužsibaigė. Jam dar

reikėjo išbuti per dvi valandi pririštam prie pajuokos stulpo.

Minia draugijoje, o ypatingai viduramžiuose, tai lyg kūdikis šeimynoje. Ji yra pirmapradėj protiško ir doriško vystymos fazoj ir apie ją galima pasakyti, kaip ir apie kūdikį: šis amžius nežino pasigailėjimo.

Visi Kvazimodo, to kuproto Dievo Motinos bažnyčius varpininko, neapkentė, tad dabar, pamatę jį prie pajuokos stulpo, labai džiaugėsi. Sunkus nuplakimas ir tas stovis, kuriame paliko jį nuplaktą, netik nesuminkštino minios širdies, o atžagariai, padidino visatiną neapykantą, sukėlė linksmybę ir juokus.

Pasibaigus teisadarystės bausmei, prasidėjo ypatingas kerštas. Ypatingai žiauriai atsinešė į jį moteris; vienos keršijo jam už jo bjaurią išvaizdą, kitos už piktumą.

— U, antikristo snukis!—sakė viena.

— Taip tau ir reikia, prakeiktasis išgama!—sakė kita.

— Dabar tu raukaisi prie pajuokos stulpo,—šaukė kokia tai senukė;—netrukus mės tave ir ant kartuvių pamatysime!

— Kurčius, kuprius, kreivis-šleivis, išgama!

O vaikai, mokiniai vedami Žegano Frolo, dainavo visokiais pajuokos daineles. Įvairiais budais žėista nelaimingasis, net ir akmenis int jį svaidyta. Kvazimodo rods buvo kurčias, vienok jis ašķiai matė minios įsiutimą.

Išspradžių jis tylėjo. Bet mažu-pamažu jo kantrybė, su kuria pakėlė plakimą, pradėjo mažinties. Asturijos jautis, ramus nuo pikadoro užpuolimų, staugu įsiunta, kuomet jį užpuola gauja šunų.

Jis tyliai bet piktai žiūrėjo į minią. Bet jo rūstybė, sukaustyta suvaržyto kūno, nieko negalėjo veikti. Pradėjo tat daužyties virvėse, kad net ratas sutratėjo. Minia dar labiau juokėsi. Nelaimingasis, persitikrinęs, kad negalės pertraukti ryšių, nusiramino. Tik laiks į laiką iš jo krūtinės veržėsi pasiutimo atsidūksėjimas, bet ant veido nesimatė nė gėdos, nė nuraudimo. Jis buvo labai tolimas nuo žmonių draugijos ir labai artimas gamtai, kad žinoti, kas yra gėda. Rūstybė, neapykanta ir beviltė apsiautė jo baisy veidą tamsiu debesiu, kurį raižė žaibai, išsi-veržią iš ciklopo akies.

Akimirksniui debesys prasiblaivė, pasirodžius kuningui, jojusiam ant mulo per minią. Juo arčiau buvo kuningas, juo labjaus malonus darėsi nelaimingojo veidas. Rustybę pakeitė keista šypsa, alsavusi nusizėminimu ir meilumu. Lyg pas jį ėjo išganytojas. Bet toje valandoje, kuomet mulas ėjo žingsniais pro šalį tiek arti, kad kuningas galėjo pažinti baudžiamąjį, kuningas nuleido akis, pasisuko atgal ir nujojo sau risčia, lyg prisibijodamas, kad baudžiamasis prie pajuokos stulpo gali jį pažinti ir tuomi-pat pažėminti.

Tas kuningas buvo tai archidijakonas Klodas Frolo.

Debesis ir vėl apsiutė Kvazimodą. Dar tulą laiką klaidžiojo ant jo veido šypsa, bet-gi jau karti, nusiminusi ir giliai-liudna.

O laikas bėgo. Jau pusantros valandos jis išstovėjo čion visų pajuokiamas ir išniekinamas.

Staigu jis ir vėl pradėjo daužyties pančiuose. Ratas vėl sudrebėjo. Pagalios baisiu, užkimusiu, šunies lojimui panašiu balsu suriko:

— Gerti!

Tas sopulingas riksmas sukėlė dar didesnį juoką minioje, bet niekas nesijudino, kad jam pagelbėti. Tikrai, juo greičiau buvo galima pasibjaurėti, ne kaip gailėtis, o jai ir butų atsiradęs kas-nors, panorėjęs paduoti jam vandens, tai jis nebutų dryšęs pasikelti ant pajuokos stulpo, nesa tai buvo laikoma begalo dideliu nusizeminimu.

Kelioms valandėlėms praslinkus, Kvazimodo, pažvelgęs į minią, dar sopulingesniu balsu suriko:

— Gerti!

Visi sukvatojo. Kažkas paleido jam akmenį į galvą.

— Še, gerk, prakeiktasai!

— Gerti!—atkartojo jis trečiu sykiu, uždusdamas.

Toje valandoje jis patėmijo, kaip minioje kilo subruzdimas. Jauna labai keistai apsirengusi mergaitė ėjo prie jo. Maža balta ožkelė su paausintais ragais sekė ją. Mergaitė nešėsi rankose tamburina.

Kvazimodo akis užsidegė. Tai buvo čigonė, kurią jis pereitą naktį norėjo pagriebti. Neaiškiai jis suprato, kad užu tai jis dabar ir yra baudžiamas. Jis buvo tikras, kad ji eina jam atkeršyti.

Jis matė, kaip ji greitai pasikėlė laiptais. Rustybė smaugė jį. Jis norėjo suardyti tą pajuokos vietą, pats prazuti griuvėsiuose ir drauge prazudyti čigonę.

Jinai prisiartino, žodžio nepratarusi, prie nubauštojo, besiraitančio, kad nuo jos pasisaugoti, paskui atrišo nuo juostos plėčkutę su vandeniu ir atsargiai prikišo prie jo sukepusių lupų.

Tuomet iš Kvazimodo akies, tik-ką žibėjusios neapykanta ir rustybe, išriedėjo ašara ir palengva nusileido jo baisiu veidu. Gal buti, tai buvo pirmutinė jo gyvenime ašara. Apie savo troškulį jis visai užmiršo. Čigonė susiraukė savotiškai gražiai, nekantriai šypsodama tvirčiaus prispaudė plėčkutę prie Kvazimodo lupų. Jis pradėjo gerti, neatsikvėpdamas; matyt, buvo labai ištroškęs.

Pabaigęs gerti, atkišo savo juodas lupas, kad pabučiuoti tą begalo gražią rankelę, atnešusią jam pagalbą. Bet mergelė, neužsitikėdama ir atsiminusi vakarykštį at-

sitikimą, greitai atitraukė ranką, lyg kudikis, bijodamas, kad jam neįkastų baisus žvėris. Nelaimingasis kurčius pažiūrėjo į ją su neapsakomu nuliudimu ir išmetinėjimu.

Visi buvo susijudinę, matydami, kaip ta jaunutė, graži ir nekalta mergelė, toki žavėjanti ir toki silpna, ėjo pagelbėti šiai bjauriai žmogystei, kurioje įsikunijo vargas ir rustybė. Ši scena palei pajuokos stulpą buvo tikrai iškilminga.

Minia nesiliovė—visi ėmė ploti delnais ir šaukti ura!

Tai buvo tas momentas, kuomet užsidarėlė paregėjo iš savo urvo čigonę ir pradėjo šaukti.

— Būkie prakeikta, velnio dukte! Prakeikta, prakeikta!

Esmeralda baisiai nubalo ir, svyrudama, nulipo žemyn. O užsidarėlė vis šaukė:

— Eik sau, eik, vagile, tu greit vėl ten-pat lipsi!

— Užsidarėlė vėl ėmė siaubti,—murmėta minioje su neužsiganėdijimu. Bet tuom viskas ir pasibaigė, nesa minia tokias moteris laiko šventomis ir labai jų bijosi. Niekas nedrįsdavo prieiti prie žmogaus, kurs meldavosi per kiauras dienas ir naktis.

Pagaliaus atėjo laikas paleisti Kvazimodo. Jį atrišo ir minia išsiskirstė.

(*Toliaus bus*).

Jai aš kada-nors išspausdinčiau pamokslą, tai butų pamokslas apie *galę daryti gera*,—tąją galę turi savyje kiekvienas žmogus.

* * *

Yra auksinė taisyklė—spręsti apie žmones ne sulig jų nuomonių, bet sulig to, ką tos nuomonės iš jų padaro.

* * *

Išteisinimui žmogaus užtenka, jai jis pragyveno taip, kad savo gerais darbais atlygino savo paklaidas.

Lichtenberg.

MAŽA PERMAINA.

Skaitytojai jau galėjo pastebėti, kad nuo Naujų Metų *Laisvosios Minties* raštuose nebevartojame ilgojo u (ū). Išmetėme šią ženkluoatą raidę, numanydami, kad ji mūsų kasdienėje rašyboje atgyveno savo laiką ir tik be naudos ir reikalo dar besipainioja, vargina zecerius bei korektorius ir skaitytojus klaidina. Jaigu jos dar kai-kada pasigriebsime, tai tik specialiuose apie kalbą straipsniuose. Nuo Naujų Metų metėmė tą raidę dar ir dėlto, kad nuo to jau laiko tai pat padarė *Lietuvos* redakcija, kurios spaustuvėje *Laisvoji Mintis* spausdinama.